

Vámbéry Antológia

Pro cultura 2005

LILIUM AURUM

Vámbéry Antológia 2005

Összeállította
HODOSSY GYULA

Vámbéry Antológia 2005

Lilium Aurum
Dunaszerdahely
2005

*A könyv megjelenését a dunaszerdahelyi VALEUR Kft.
támogatta.*

Tartalom

- [7] Ardamica Zorán: mindenestre járványvéres
- [8] Barabás Zoltán: A kitaszítottak menetoszlopa útra-
kész, Apokrif feljegyzés J. A. magyar költő emléké-
re, Póreségét eléd viszi
- [13] Bettes István: Szabódó kurta, Mihalál-torma,
Málházva málik
- [19] Csáky Károly: A farsangi szokások hiedelemköre,
költészete és dramaturgiája; Újkori haláltánc,
Örökkévalóság, Újkori latrok
- [48] Dénes György: József Attila
- [49] Dobrovits Mihály: Az Árpád-ház és a keleti örökség
- [55] Gál Sándor: Nem marasztalhattalak
- [56] Fehér Sándor: Még egyszer ősz, Hazug ember,
Génius, Emeljük fel!
- [60] Fellingner Károly: Ezüstgolyó, Gyermekhangra
- [65] Hizsnyai Zoltán: A vers beér
- [67] Kulcsár Ferenc: Nyírfa – szélben, Október, Nap-
áldozatkor kertemben, Udvarunk mélyén, Ősz
- [70] Lacza Tihamér: A pálya szélén
- [83] Mihályi Molnár László: Fekete dal
- [85] Mizser Attila: avított szonett
- [86] Norbert György: Klára *(részlet)*

- [104] Orbán János Dénes: Lucifer záróbeszéde,
Elővázlatok A magyar Fausthoz 4. rész: Fogadó
- [120] Szászi Zoltán: Múltkor éjfélkor a parkban...,
Távolban Föld
- [122] Vajda Barnabás: Csáky Károly: Irodalmi kapcsolatok I.
- [124] Vida Gergely: Bárányok hallgatása
- [125] Zalán Tibor: Barátság-foltok
- [130] Zirig Árpád: égetek jelet, Sötét szárnyakon

ARDAMICA ZORÁN

mindenesetre járványvéres

a járványügyi középosztály
jelentette hogy terjed csendben
osztályozták majd hívtak engem
megtudjak mindent amit elosztál

pofozógép emberke lelked
kiterítem rá szabásmintát
önmagaddal egyforma légy hát
ami jár azt szó nélkül elvedd

és elfogadd hogy így van ez jól
egyenszerelem uniálom
tilos gondolni: „de utálom”

konzervszabadság finom édes
felelősségre sosem éhes
talán az élet lehet talán lom

mindenesetre járványvéres

BARABÁS ZOLTÁN

A kitzasztottak menetoszlopa útrakész

(A Nietzsche-dagerrotípiákból)

Elcseng a nap,
derút, fényt fakít.
A füst lúdbőrös
halántéka körül
látszólag
gazdátlan
házak
keringenek,

bűnösökkel
lassan
megtelik
a város
piactere,
a kitzasztottak
menetoszlopa
útrakész.

Mily
messze
lehet Ő,
az egyetlen Isten,
aki ebben

a percben
még együtt
látja

a hatalom
meztlábását,
a gyávát,
a kufárt,
a báránybőrét
réges-régen
kihízott
csuhást

és megcsömörlött
szegény
barátomat,
akikért
a ványadt
harang
sem
szól.

De
a messziről
számúzótt
árva fény
hamarosan átüti
a csönd
kagyló-
héját.

Vele
zendülök
magam is.
*Már nem
várhatok itt,
mint gyümölcs,
mit lehelet
leszakít.*

Apokrif feljegyzés J. A. magyar költő emlékére

Díszhelyen
állott a Nap.
Aztán le-
bukott
néhány
évtizedre.

Mozdony-
esztendők
zakatoltak.
Isten után
kiáltozók.
Véresek.

A pucér
ég alól
lomhán
kigördült
az utolsó
verssor is.

Póreségét eléd viszi

(A Nietzsche-dagerrotípiákból)

*Mit lehelet leszakít,
póreségét eléd
viszi,*

tétova
enyészet,
feledés

sajgó foga
tovább nem
tépi.

És legyen
meg a te
akaratod:

miként itt,
a földön
szokás

ismét összeáll
egy újdond
armada

s a hűvös
holdfény elé
kitett sírok

reggelre
a város széléig
araszolnak.

BETTES ISTVÁN

Szabódó kurta

Pertlit neki
fűz izma bírja
ösztönző halbarát

fűz izma bírja
főköttö libazsírja

nyakkendő leredőzve

megdönt
meg döng meg döng

karperec visszahíva

sok lép

arra fejt
sző zöldbe nőve

köröskör estelente
leverve ép

mindazáltal kitép
hús lerakatra

bérbe vesz
igét nadrágot húz

zuborogva dagály
pőréen nyúzza

elillan közgáz
visszatolat ha sértve

szipolyoz szűnő
szénégető színben

porcikát magáz
koravén vértézettel

ráfordul bagolymódra
felvizez lekér

ordenáré falcitrom
felére lekénezeve

irodabús útfél
szabódó kurta

Hóra

Mihalál-torma

Mindigre rá
miskolc-szívesen rátart

visszacsusszan
szédítő filigrán bölcsességgel

[14]

zárt bugyor
világgá dől össze benne

tépi szél
jegyzi birtokát banánt

erdei kékibolya
záptojás festi magát

szivacsba álcázza
ecetes lófrálásban

kicsavart balkézen
hullámhossza végén

ösztönzi zártkörű
szerteszet szelep

riogatja virágzó
cseresznyefa képen

kelepce kótyavetye
mihalál-torma

székfű csigolyája
ránt alá bóbiskolva

kiléte zúrbe zárva
várja ingyenfőtt

Ki nótafája
cserépre pötyögteti

[15]

származása félre
pipálja befőttesen

oson settenkedve
űrbefagyva kiold

mustrálja subafércen
zizegő zaccon

kisimul árapálya
behemót kékfű

rálapulva sem bánja
oszt ha oszt 6

kalapács tortahabra
fűrészpör akad torkán

összefűz át meg áttól
lábtyúttól irigykedve

nyak mint nyak
virít hol több

dévaj sok különüllő
forgatag összetartva

málházva hízik hol több
megjön ha megjön délben

Málházva málik

Elment 100
tonnát lát

mindig így visz

piskótababa sikít
sírt nyit nyílegyenest

testére szórt testál
gumirajton szabdal

szökdös rőt szandáljában
vágybahalt kisszerűkék

partigjár
áthat mire

-ért migrén gőzben fürdik
sípcsontja szalutálgat

kifakul RTL-en
sajtónhalt fakabátka

köztes kis székrepedés
alvázas garázscsínnel

mire likőr
bőrből szétles

nosza nos
nostra-mustban

síküveg sipákol
koromlesi

merőben meginog
ceresz-magház

nyál pöfékelve
itatós barnatűzben

abroncsos pipitér
szóból szót híz

orrán visz admirális
visszaver ki kit kiért

málházva málik szét
agg roncsa cifra rongyba

CSÁKY KÁROLY

A farsangi szokások hiedelemköre, költészete és dramaturgiája

Edvi Illés Pál írja a Vasárnapi Ujságban az esztendő eme időszaka kapcsán a következőket: „*A farsang – melly szó a német Faschingból van magyarosítva – keresztyén időszámítás és naptár szerint minden európai nemzetnél azt az évszakot jelenti, melly Vízkereszt és Böjt között esik; mint emezt még nagy Gergely r. pápa (Kr. ut. 600 körül) hetven napról negyvenre alácsökkentette és állandóan meghatározta – bezárólag hamvazó szerdával kezdetét vevén. A farsang minden keresztyén országban házasulásokra, menyegzőkre és tánczvigalmakra szokott fordítatni, nemcsak falusi köznépnél, mellyre nézve illyenkor van szünet minden mezei munkától; hanem a városiaknál, sőt az úri rendnél is.*” Majd egy párizsi török követet említ a szerző, aki – látván a nagy dorbézolásokat – így írt haza, Konstantinápolyba: „*Van az évek egy bizonyos része, midőn a francziáknak elmegy az eszök és néhány hét múlva, egy arra rendelt napon, port hintonak fejökre, melly által eszöket ismét szerencsésen visszanyerik.*” Aztán ekképp folytatja írását Edvi Illés Pál: „*Mi illeti e divatnak eredetét, az kétségkívül az ősrégi pogányságban keresendő; névszerint a hajdani híres görög és római nemzetek vallási regéiben, az u. n. mythológiában, mellynek ez is maig élő maradványa. Azon nemzeteknek t. i. egyik istenségek volt a bor istene, Bacchus, ki az ősmonda szerint a szőlőtől és a részegítő bor-ital feltalálójának tartatott, és deli*

ifju, de részeg alakban tisztelgett. Innét a farsangi napok latin nyelven maig így neveztetnek: Bacchanalia. E bor-isten ünnepén, melly épen a téli hónapokban tartatott meg, szoktak papjai részegülten minden kigondolható tréfákat és vígjátékokat üzni; a nép is, férfiak és nők vegyest, muzsika-szó és dallározások mellett táncznak eredve, rakoncátlan áradást engedett széles jó kedvének; mellynek kifolyásait aztán a keresztyének is nemcsak utánozták, de uj meg uj élczes tálmányaikkal bővítették.” (1857. II. 22. 8. sz.)

Farsang tehát változó ünnep: **vízkeresztől hamvazószerdáig** tart. Idejét úgy számítjuk ki, hogy az első tavaszi (március 21-e utáni) holdtöltére következő vasárnaptól (húsvét-től) visszaszámolunk hat hetet.

A karácsonyi ünnepkör után ehhez a jeles időszakhoz fűződik a leggazdagabb szokáshagyomány. A **közelgő tavasz** régi örömmünnepe ez, mely egyúttal „a tél és a tavasz küzdelmének szimbolikus megjelenítése”. **Gonoszúzó** és **termékenységvarázsló cselekedetek, álarcos, alakoskodó szokások** kapcsolódnak napjaihoz. **Zajos mulatságok, adománygyűjtő és dramatikus játékok** tarkítják az ünnepkört. Ezen szokásoknak igen gazdag a költészete is. Régen azt tartották, hogy **aki ilyenkor nem hagyta abba a munkát**, és nem mulatta ki magát eléggé, az később – különösen aratás-kor – **lusta, tehetetlen lett**.

Egyes helyeken azt tartották, hogy aki farsangkor **varr**, az később befullad. Az is befullad, aki ilyenkor ruhát foltozott.

Ajánlatos volt néhány előírást is betartani ez idő tájt. Például ha farsang hétfőjén **kukoricát** morzsoltak ültetéshez, nem volt szabad beszélni, mert akkor a kikelt növényt később megették volna az ürgék.

Farsangkor a **tyúkólakba** sárga földet kellett vinni, hogy az állatok jól tojjanak. (Néprajzi Múzeum, EA 15 445. 20–21. l.)

Pereszlényben ebben az időszakban tartották az **újjárok lakodalmát** is, mert – a hiedelem szerint – „a farsangi menyecske ügyesebb vót, mint a kíső őszi”. Ugyanebben a faluban hallottam, hogy „ha a farsang rövid, akkor a jányok megvénőnek, ha meg hosszú, akkor a véjjányok is férhőmennek”.

Jósolgattak ilyenkor a **kóváriak** is. „Ha a farsang hosszú, akkor abba' a' évbe' a szép jányok, ha rövid, akkor a csúnya jányok mennek férhő” – mondogatták az itteniek.

Farsang a Nyitra megyei **Menyhén** és a környékbeli falvakban is „a jó táplálkozás: az evés-ivás, szórakozás és mulatság ideje”. Ilyenkor van a disznórörök nagy része is.

Bár a legtöbb esemény vidékünkön is **farsang három napjára** (vasárnap, hétfő, kedd) esett, tudunk néhány más nappal kapcsolatos szokásról is.

a) Farsanghajtás – koledálás

Paláston kövércsütörtökön a farsang három napját megelőző csütörtök estéjén jártak a gyerekek „**farsangot hajtanyi**”. Az alakoskodó dramatikus játéknak régebben a felnőttek is szereplői voltak. **Lepedőbe, medvebőrbe öltözöködték**, úgy jártak a házakhoz koledálni. Kolbászt, szalonát vagy farsangi fánkot kaptak, s az adománygyűjtő szokás végén mulatságot tartottak. Adatközlőink a szokás részleteire már nem emlékeztek. A palásti **Péter Borbála** viszont még elő tudta adni az ottani koledáló ének szövegét. Ez így hangzott:

„Hajcsátok ki farsangot,
maj' szép éneket mondok,
futok, megyeg Dunába,
fogok fényes halkát,
teszem tányérkámra,

küldöm istenkémnek.
Isten tarcson békességbe',
anygyal vigasságba',
Kerekes Antal házánál
tőketüzet raktunk,
kerüjj tyúk, gerlice,
ketten nyomdogájjunk.”

A **Zoboralja** egyes községeiben is **kövércsütörtökön** kezdték a legények a farsangolást. Menyhén délelőtt a kocsmában gyülekeztek. A cigányok rázendítettek, ők pedig elindultak felsorakozva az utcán, és sorra járták a falut.

Vicsápapátiban a legények kezében egy-egy pálca volt. Azokat egy kör közepébe tették, majd táncolva az alábbi szlovák dalt énekelték:

„Duduly fašangy,
Velká noc býva,
Kdo nemá kožuchy,
Zima mu býva.”

Tesmagon szombaton jártak a gyerekek **„farsangoznyi”**. Nagyobb csoportokban mentek, minden házhoz betértek, s az ablak alatt ezt a dalocskát énekelték:

„Hajcsátok ki farsangot,
maj' szép éneket mondok,
kerüjj kakas, kerüjj tyúk,
együtt nyomdogálunk!”

A Nyitra megyei **Menyhén** egykor a fiúgyermekek **farsangvasárnap** több csoportban jártak **„sárdóznyi”**. Minden háznál elénekelték az alábbi szöveget, ami után tojást kaptak:

„Sárdó gyűjjön, hozzon meleget.
Micsodai meleget?
Nyári meleget.
Haj székecske, székecske,
szőlő dombocskája.
Zab szemesedjen,
buza bokrosodjon.
Király lova húzzon,
hadba megyünk rajta,
török fejet hozzon
lapu alatt lapogjon,
csóvány alatt cogjon.
Csík, csík, mácsík,
mákos mácsík.”

(Manga J., 1942. 37. l.)

Zsérén a farsang utolsó előtti vasárnapját **talaj-vasárnapnak** vagy **tananj-vasárnapnak** nevezték. A lányok itt ebéd után járták végig a falut. Ahol a „talajozók” nem kaptak semmit, ezt mondták:

„Nem adtak semmit,
Pocik egye kalászatok,
Geriny egye tyúkotok.”

(Manga J., 1942. 33–34. l.)

A **nagycsalomijai** legények **hétfő reggel** végezték a **„farsangi koledálást”**. Az előző napi multság után indultak, harmonikaszó kíséretében mentek a lányos házakhoz. Miután elmondták koledáló versüket, meghívták a lányt a délutáni táncmultságba. Az itteniek verse így hangzott:

„Hegyigé farsang, farsang,
itt is adnak, amit adnak.
Hej gazdasszony, gazdasszony, fusson a kamrába,

vágjon egy kis szalonnát,
fűzze a nyársamra!
Hotyha nem ad szalonnát,
kifúrom a gerendát!”

A lányok szüleitől tehát kolbászt, szalonnát, tojást vagy pénzt kaptak a koledálók. Itt bizonyára csak az első legények járhattak koledálni, mert az adatközlőink állították, hogy csak néhányan voltak. Valószínű, hogy az összeszedett adományokat a zenész cigányoknak adták, ezzel törlesztették járadékukat.

Az **ipolyfödemesi** legények egy nagy köpenyben jártak koledálni. Oldalukon tarisznya, kezükben kolomp volt. Kolbászt és szalonnát szedtek, az utóbbit egy nagy nyársra „szurkálva” vitték magukkal. Az adománygyűjtés végén jól mulattak, az összeszedett élelmet közösen fogyasztották el.

A **kelenyei** lányok farsang **keddjén** mulatság után énekeltek az alábbi dalocskát:

„*Elmút farsang,
itt hagyott,
a lányoknak
bút hagyott.
Legényeknek
nagyobbat,
hogy a tyúkok
tojjonak!*”

Bodzsár Jánosné itteni adatközlő a farsangbúcsúztató másik szövegváltozatára is emlékezett. Ez így hangzott:

„*Elmút farsang
itt hagyott,
a lányoknak
bút hagyott.*”

*Hozza isten
másikat,
vigasztald a
lányokat!”*

Emlékeztek egy-egy mondókára az **ipolyhidvégiek** is. Farsangi köszöntőjük ez volt:

„*Eljött farsang,
itt van farsang,
aki nem ad szalonnát,
kifúrom az oldalát.*”

Farsangbúcsúztatókor meg az alábbi versikét mondogatták:

„*Elment farsang,
itt hagyott,
a lányoknak
bút hagyott.*”

*Kinek hagyott,
kinek nem,
én táncoltam,
te meg nem.*”

Zoboralján farsangkedden volt a **tőkeszedés**. A tánche-lyiségben a legénybíró kijelentette az aktust. Kezében egy fazekat tartott, abba szedte a pénzt. A lány a „tőkét”, azaz a pénzt annak a legénynek adta át, akivel táncolt. Az továbbította aztán a legénybírónak. (Manga J., 1942. 38. l.)

A farsangvasárnap előtti **csütörtököt** az Ipoly mente egyes községeiben – mint már fentebb is említettük – kövér csütörtöknek nevezték. **Kelenyén** ilyenkor „köllött utójára jólaknyi, mer’ osztán mán a böjt gyütt”. Ezen a napon

húst, pogácsát, „tepertőt”, kolbászt, káposztát ettek. **Ipolyhidvégen** a módosabb gazdák ebédhez még az aratójukat is meghívták. Előfordult, hogy aratóik a hétfői ebédnél is helyet kaptak; a gazdasszonyok rétest, „húsféliket” sütöttek, ezzel vendégteltek meg munkásaikat.

A palóc nyelvterületen végzett gyűjtésekből tudunk arról, hogy egyes helyeken a hamvazószerda utáni napot neveztek kövércsütörtöknek, mivel ilyenkor még el lehetett fogyasztani az összes farsangi ételmaradékot: a húst és a zsíros eledelt egyaránt. Ugyanezt a napot a kelenyei Bodzsár Jánosné viszont zöldcsütörtöknek nevezte, s szerinte ekkor „mán nem vót szabad húst ennyi”.

b) A bögőtemetés, alakoskodás

Húshagyókeddi szokás lehetett valamikor a Középső-Ipoly mentén is a bögőtemetés. **Manga János** említi Palóc-föld című néprajzi monográfiájában, hogy egyes helyeken, amikor a farsangot temették, egy trágyahordó saroglyára rossz ládát vagy szalmazsákot tettek; ezt négy legény vitte a vállán, s őket kísérték a többiek, akik közül egyik a papot, másik a kántort utánozta. Mikor a falu végére értek, a pataknál letették a ládát, s valamennyien körültáncolták azt. Volt, ahol a szalmazsákot égették el, miközben ezt énekeltek a szokásos temetési dallamra: „*Jól jártál, te szép virág-szál, mert egy nagy gödörbe ugrottál.*” (1979. 221. l.)

Adatközlőink vidékünkön már nem emlékeztek erre a tréfás szokásra. Ám hogy a játék egykor valóban elevenül élhetett vidékünkön, azt **Ipolyi** Magyar Mythológiájának soraival is igazolhatjuk. Egy **ipolysági** farsangi szokásról írta a honti táj szülőtte az alábbiakat: „*Ipolyságon a legények hamvazószerdán összejőve tartják az úgynevezett bögőtemetést, ami abból áll, hogy egykor a süheder fiúk legényekké*

szabadítanak fel hat botcsapással, ami mellett egy pintos bor üveg a földbe ásatik, honnét az ismét a jövő év hasonló napján kivéttik.” Legényavatásra különben később is sor került ilyenkor az Ipoly mentén. (Csáky K., 1987. 84–88. l.)

A farsangi szokáskör **halottas játékaról Ujváry Zoltán** írt kellő alaposággal. Ő említi: „*A temetés a farsangi, kissé tágban a téli-tavaszi szokásoknak minden kétséget kizáróan egyik legrégebbi motívuma.*” Ez olykor megegyezett a fonóházakban is bemutatott halottas játékokkal. (Ujváry Z., 1997. 85–87. l.)

Ugyancsak Ujvárynál olvashatunk részletes elemzést a **medvemazkos** játékokról, melyek a farsanghoz is kötődtek. Különösen kedvelt alakja volt ez az állat a dramaikus játékoknak, s több motívum „*visszavezethető a magyarságnak a kereszténység felvételét megelőző kultúrájába.*” (Ujváry Z., 1997. 276. l.)

Emlegették a medvét a **palásti** recens anyagban is. Vannak töredékadataink **Bernecebarátiból** is. **Péli János** közölte, hogy náluk farsangkor „*csak úgy zörögtek a legények, meg brummogtak, táncoltatták a medvét. Annak a derekára meg a nyakába nagy láncokat tettek, oszt ostorval vertek a talpa alá, az meg ugrát, táncót.*” (MTA NI Kézirattára. 358. 1–12. l.; Magyar Néprajzi Atlasz kérdőívei. IV. füzet. Bernecebaráti, Palást. 11., Hont 7., 10 G. 19.Sl.)

c) A farsangi multságok

Az utolsó nagy téli multság valamennyi faluban **farsangvasárnap** kezdődött, s kedd este tíz-tizenegy óra tájban ért véget. **Pereszlényben** farsangkor a falu fiataljai-idősebbjei ez alatt a három nap alatt nem dolgoztak, jóformán semmilyen munkát se végeztek. Ennek okáról egyébként már fentebb szóltunk.

A multság Pereszlényben vasárnap litánia után négy órakor kezdődött. Az „**első leginyek**”, a „jobb módóak” rendezték azt. A falu valamelyik házánál béreltek egy nagyobb helyiséget, ott ropták a táncot hétfő hajnalig. Aki már álmos és fáradt volt, az hazament, kicsit pihent, majd másnap délután újra folytatta a mulatozást. Dudára vagy cigányzenére táncoltak.

A századforduló elején az **Ipoly menti falvakban** még több **dudás** is tevékenykedett. **Manga János** írta 1939-ben (A viszatért Felvidék néprajza) az **ipolyhidvégi** Lőrincz Vince dudásról, hogy utoljára hat évvel ezelőtt dudált **Ipolyfödemesen**, és három farsangi napra 50 csehszlovák koronát, illetve enni-innivalót kapott. Lehet, hogy ő húzta a talpalávalót **Pereszlényben** is, ahol rendszerint a táncot is az „első leginyek” kezdték.

A faluban egyszerre négy első legény volt. Ünnepi alkalmakkor nekik már feladatuk is akadt. Például az istentiszteletek alatt az oltár előtt ők tartották a négy „lámpást”. Az első lányok szintén négyen voltak. Ünnepi alkalmakkor ők égő gyertyával a kezükben álltak az oltár előtt.

Pereszlényben a farsangi multság első napján „**kendőstánccal**” kezdték a hosszan tartó vigadalmat. A teremben ilyenkor csak gyertyák égtek. A zenészek fölött a mestergerendára egy hosszabb lécet szerkesztettek, s erre tették az égő gyertyákat. Az első legények közül egyik elkiáltotta magát, hogy: „*Mekkezzgyük a kendőstáncot!*” Utána a zenészekhez ment, nótát rendelt; a gyertyák közül pedig levett egyet, tányérba helyezte, s azzal együtt azt a lányok alkotta kör közepébe tette. A mestergerenda alatt a gyertyák mellett volt egy „slingelt” zsebkendő is, amit a legény szintén lekasztott onnan. A kör közepén aztán lassú léptekkel kezdte a táncot erre a nótára:

„*Lennek, lennek,
én oda nem megyek.*”

*Lennek, lennek,
én oda nem megyek!”*

(Horváth Mihályné adatközlése, 1918., 1984)

Amíg a zenészek ezt kétszer-háromszor eljátszották, a legény körbejárta a lányokat, egyet kiszemelt közülük, rádobta a zsebkendőt, s csalogatta őt a körbe. Ott a zsebkendőt a legény addig-addig húzogatta a lány lába előtt, amíg az ügyesen rá nem lépett. Ezzel aztán véget ért a csalogatás, karra kapta a lányt, s kezdődött a páros tánc.

Ezt az alábbi ének nótájára járták:

„*Eggy szem búza,*

két szem rozs,

most csókolj meg,

most, most, most!

Ha most nem,

soha nem,

esztendőre

még úgy sem!”

(Horváth Mihályné adatközlése)

Mialatt a páros táncot járták, a legény addig-addig „aviszkodott”, míg el nem kapta a lány fejét. Ekkor arcon csókolta őt, átadta neki a zsebkendőt; pénzt dobott a tányérban elhelyezett égő gyertya mellé, s elhagyta a kört. Utána a lány kezdte előlről a játékot. Ő egy másik legényt hívott a körbe. A tánc addig tartott, amíg valamennyi legény és lány sorra nem került. A kendőstáncot a „padegatta” és a „golyatánc” követte. Az összegyűjtött pénz a zenészeké lett, mert ez már előre szerepelt az egyezésben.

Kedd este tíz órakor a mulatságon megjelent a **bakter**. Csatlakozott hozzá a harangozó is, aki ezzel a szöveggel lépett a terembe: „*Most fölmegegyek a toronyba, mekhúzom a harangot, mer húshagyó kedd este tíz óra van. Illő minden keresztény hívőnek abbahagyni a mulacsságot!*”

Miután a harangozó elhúzta a figyelmeztető „verset”, az **éjjeliőr** illedelmesen köszönt, s ezt mondta: „*Kedves fiatalok, öregek! Vége a mulacsságnak, már holnap lesz a nagybőjt első napja, hamvazószerda. Kezdőgyik Jézus Krisztus kín szenvedése. Ennek jeléül fére a vígsággal, az iszákossággal, a hússal és a sok zsírossal!*”

A **bakter** ezután a muzsikuskokhoz fordult, egy jó magyar csárdást rendelt, melyet ő maga is eljárt. Végül elvette a zenésztől a vonót, jó éjszakát kívánt mindenkinek, s eltávozott. Tanácsát valamennyien megfogadták: a farsangolókat befejezték a mulatságot, a gazdasszonyok kimosták a zsíros lábasokat, a férfiak pedig abbahagyták az ivást. Bőjtben senki sem ivott egyetlen pohár bort sem.

Ipolyhidvégen két első „leginy” intézte a mulatságot. A kendőstáncot ismerték itt is. Czibulya Lászlóné (81 éves, 1981) így elevenítette ezt fel:

„Egy gyertyát meggyújtottak, a földre tették, oszt egy leginy, aki a cigányokot fogatta, elkezdte a táncot. Kéccer-háromszor körbejárta a gyertyát, akkor oszt zsebkendőjével mevvákta a jányt. Ha vót szeretőjje, asztat. Avval oszt táncót egy kövesig. Akkor a leginy féreát, s jány meg maga táncót. Oszttakkor a jány megint hűt másik leginyt. Mikor megunták, akkor föltették a gyertyát.”

Az idősebb legények – ha sok pénz összegyűlt – még hamvazószerdán is mulattak, de csak zeneszó nélkül. Énekelve mentek végig a falun. Abelovszky Istvánné mesélte az alábbiakat:

„*Vót itt egy szolgáléginy, aki nagyon tudott alunnyi. Asztat öccer egy éjjel talicskába tették a legények. Maguk előtt tolták végig a falun, oszt kivitték boloncságból az öreg keresztő.*”

Ipolynyéken „két leginbíró vót”. Ők fogadták a zenészeket. A fiatalabbaknak ilyenkor be kellett állni „egisz cíhos legényeknek”. Az amolyan legényavatás volt, be kellett nekik „keresztőkönnyei a leginységbe”. **Siket Istvántól** (72 éves, 1979) hallottam, hogy „*aki nem vót egisz cíhos leginy, asztat nem hattak a többiek, hogy járjon velük a faluba, a kocsmába vagy akárhova*”. Az ilyeneknek mulatságkor kellett a rokonságból vagy az ismerősök közül keresztapát hívni.

A Nyitra melletti palóc faluban, **Menyhén** a legények a farsangolás befejezése után „cíheltek” a kocsmába. A céhelés, illetve a keresztapa-választás szokását Manga János így írja le monográfiájában: „*A farsangolás befejezése után a legények cíhelnek a kocsmában. A 16–17 éves suhancokat közben felszólítják, hogy válasszanak keresztapát, majd behívják őket a kocsmái ivószobába, ahol mindegyik megmondja, hogy kit választ. A felavatandó legény kezét fog a két választott keresztapával, majd koccintanak és megisszák az áldomást. Ettől az időtől kezdve magázzák egymást. Az áldomás után következik a szóló tánc, amikor csak a földcíheltek és a keresztapák táncolnak egy csárdást. A cíhelés régebben a fonóban kezdődött. A fel nem cíhelt legényeket a nagyobb legények megfogták az utcán, bevitték őket a fonóba, ahol lenyomták őket a földre, néha meg is kötözték, addig, amíg azt nem mondta, hogy keresztapát fogad. Ezután megnevezte, hogy ki legyen a keresztapja, majd a választott legény odalépett hozzá és ezt mondta: »Isten éltesen, keresztfiam.« Erre a felcíhelendő, miközben kezét fogták, azt válaszolta: »Isten éltesen, keresztapám.« Ezután elmentek a kocsmába, ahol megitták az áldomást.*” (Manga J., 1942. 36. l.)

Ipolybalogon farsang vasárnapján a legények „**farsangi hívogatóval**” jártak a lányos házakhoz, hogy elkérjék a lányokat a táncra. Hívogatásuk így hangzott: „*Legyenek szívessek elbocsájtani Marit a mulaccságra. Ahollyan tisztességgel elbocsássák, olyan, tisztességgel vissza is bocsájtjuk. E szó mondás kegyelmeteknek.*”

Három napig tartott valamikor a farsang **Ipolyvarbón** is. Két helyen is volt multság: egyiken a felnőtteknek, másikon – valamelyik pajta alatt – a gyerekeknek.

A vigadalom vasárnap délután öt óra tájban kezdődött. Ez éjfélig tartott, de másnap ebéd után már újra kezdtek „*az emberek hullonganyi*” a táncra. Az első nap csak a fiatalok szórakoztak, a másikon már a házaspárok is ott voltak. Kedden pedig megjelentek az idősebbek is, „*olyan szoros vót, hogy alig fértek*”. A zenész cigányokat a „*leginybíró*” fogadta. A rendezésben még négyen-öten segítettek neki. A lányok nem fizettek a táncra.

Varbón szokás volt a **kitáncoltatás** is. Ha valamelyik lány nem akart táncolni, vagy nem tetszett neki a legény, aki „horta”, akkor a „*leginy odament a cigányho, kimuzsikátatta, jó kitáncótatta, oszt a véginn kipofosztta a jánt*”. Ilyenkor a lánynak gyorsan el kellett menekülnie, mert a legény haragjának egyéb következménye is lehetett. **Kisné Bado Julianna** (1908., 1984) idézett fel ezzel kapcsolatban egy varbói esetet, többek közt „személyes élményt”.

„*Én is még fiatal vótam, amikor nem mentem egy leginyhő. Fölütem a zablagba, mer mán fájtak a lábajim. Odagyütt az a leginy, hogy mennyek táncónyi. Mondok: nem megyek én!*”

– *Hát mé’ nem gyüsz?! – asszonygya.*

– *Nem megyek, vigyé más valakit! – mondtam neki.*

Akkor oszt elvitt egy asszonyt.

– *Itt ez a nagy jány, nem gyütt velem táncónyi! – asszonygya neki.*

Nem vótam még csak tizenhárom éves.

– *Mé’ nem ütted pofon? – asszonygya neki a zasszony.*

Ammeg odagyütt, oszt uty pofon vágott, hogy no.

– *Jánka eriggy haza, merkimuzsikátatnak! – asszonygya nekem az egyik asszony.*

Elmentem és aztán gyorsan haza, ahogy csak birtam.”

Kedd este tizenegy órákor itt a **templombíró** zárta be a mulatságot. „Elszedte” a vonót a zenészektől, de azok még kikönyörögtek egy hosszú nótát, ami éjfélig is eltartott. Ekkor aztán végleg befejeződött a tánc, bár a legények még tovább maradtak. Igaz, hogy a cigány már nem húzhatta a talpálávalót.

Manga János egyik közléséből ismerünk egy régebbi szokást is (Farsangi történet. A Hét, Ipolyság, 1930. I. 25.). Az Ipoly mentén egykor farsang szombatján a legények sorra jártak a lányosházakat, ahol kolbászt, szalonnát, hurkát, tojást gyűjtöttek a cigányzenészek részére. Szokás volt ugyanekkor, hogy a leggazdagabb lánytól selyemkendőt is kértek. Ezt vasárnap annak a háznak a födelére függesztették ki, ahol a táncmulatságot tartották. Hogy a zsebkendőből készült „zászlót” el ne lopják, a legényeknek felváltva kellett azt őrizniük. Erről a szokásról mai adatközlőim nem tettek említést.

Drégelypalánkon kedd este tízkor harangozó jelezte, hogy kezdődik a böjt, vessenek véget a mulatságnak. A legények nem mindig engedelmeskedtek, olykor a bírónak kellett felosztatnia a bált.

d) *A farsangi bokréta*

A fiatalok életében a farsang jelentős esemény volt. Az ilyentájt rendezett multságokra például már napokon át készültek.

A **pereszlényi** lányok a farsang előtti héten kiszemeltek egy-egy legényt, akinek szép bokrétát küldtek. Ezt általában a lány keresztanyja vitte a legénynek. A bokrétát farsang vasárnapján a legények a kalapjukhoz tűzték, úgy mentek a táncra.

Volt olyan legény, akinek három lány is küldött bokrétát. Az ilyen annak a lánynak a bokrétáját tűzte előre, aki neki legjobban tetszett.

Varbón a lány rokonai „*mán előre beszétek, hogy ehe meg ehe lenne jó hozzámennyi, ennek meg ennek köllöne bokrétát küdenyi*”. A lány keresztanyja farsang szombatján vitte el a díszes bokrétát a kiszemeltnek, hogy „*maj' az horgya keresztgyerekeit táncónyi*”. Előfordult, hogy valakinek öt bokrétát is küldtek. A legénynek itt azzal a lánnyal kellett a táncot kezdeni, akitől az első bokrétát kapta. (Csáky K., 1987. 95. l.)

e) Fonóházi szokások és játékok

A farsangi táncok és multságok mellett a fonóházak is kedvelt szórakozóhelyei voltak a fiatalságnak. „*Amikor még a fonóházak megvoltak, a lányok és a legények játékaik, multságai, tréfái a farsangi időszakban érték el tetőpontjukat*” – olvashatjuk Manga János ünnepek, szokások az Ipoly mentén c. könyvében (1968).

Községeinkben még századunk közepetáján is több fonóház volt. **Ipolyfödemesen, Kelenyén, Ipolyhidvégen** és **Inámban** ötöt-hatot tartottak számon. Egy-egy helyen esetenként 15–20 fonó is összejött. **Födemesen** olyan házaknál tartották a fonót, ahol kevés családtag volt. A lányok és az asszonyok általában az „első házban” gyűltek össze, s a gazda nem ült középük. **Hidvégen** főleg özvegyasszonyoknál tartották a fonót, mert „*ott nem zavarkodott a gazda, osz jobban hancúroszhattak a jányok is*”.

Pereszlényben a „fonóélet” hagyományai még 1942-ben is éltek. A lányoknak általában három, az asszonyoknak egy-két fonóházuk volt. Rendszeresen valamelyik szegényebb (zsellér) család házára esett a választás, mert ez némi jövedelmet is jelentett számukra. A **fonóházért** az összegyűlt 16–19 lány 1940 körül 1–1 pengőt, 1–1 fej kendert, 0,5–1 liter mákot fizetett. (Manga J., 1956. 150. l.)

A fonás novembertől márciusig tartott, tehát az év jelentős részét kitöltötte. Egy-egy fonó általában este hattól tizenegy óráig tartott. Szombaton, vasárnap, valamint ünnepnapokon az Ipoly mentén sem fontak. Aki ugyanis szombaton font, annak a hiedelem szerint megfájdult a keze vagy a feje. **Hidvégen** februárban, a fonás utolsó napján „**ivót**” rendeztek.

A fonóházakban a tulajdonképpeni munkán kívül más egyéb dolgok is zajlottak. Egy-egy **fonóhoz** a falu társadalmi életében is fontos szerepet töltött be. Az itt egybegyűltek például megvitatták a falu és a „világ” dolgait; mesét mondtak, énekeltek, tréfálkoztak.

Amennyiben a fonóházak a fiatal lányoknak és legényeknek is fontos gyülekezőhelyei voltak, sok-sok **tréfás játékra, színjátékszerű szokásra** is sor került ezekben, különösen **farsang** idejében.

A mozgással, dallal, különféle szöveggel összekötött fonóházi játékok közvetlenebbek, szabadabbak és kötetlenebbek voltak, mint az egyházi ünnepek dramatikus játékaik.

Közelebb kerültek egymáshoz a nézők és a játékosok; elmosódtak az előadók és a hallgatók-nézők közti különbségek. A színjátékszervező cselekedetekből mindenki kivehette részét; a tréfás játékokba valamennyien bekapcsolódhattak.

Kelenyén és **Ipolyfödemesen** egyaránt közismert volt a „píperkezés”. A lányok ennél a következő mondóka kíséretében guggolva járták körbe a szobát:

„Hej píperke, píperke,
bóha botyikajja,
kutya áll a küszöbön,
macska nyalogattya.”

Eközben egy idős asszony bögrét vett a kezébe, felállt egy székre, majd ezt mondta: „*Nézzitek, vér csepeg a gerendából!*” Aki a guggoló lányok közül az asszonyra nézett, azt a többiek – akik már ismerték a tréfát – belerántották a vízbe, melyet a széken álló asszony a bögréből öntött a földre.

A beugratás volt a célja a hidvégiek „*kútyikaórzése*”-nek. A lányok ennél a játéknál homokot szórtak a földre, arra vizet öntöttek, s ez volt a „*kútyika*”. Egy olyan lánnyal őriztették azt, aki azelőtt még nem vett részt a játékban. A kútyikat a legények is körülülték. Közülük valamelyik a „*kútyika*” felé nyúlt, a lány meg egy vesszővel nagyot ütött a kezére. Közülük egy szemfülesebb hirtelen belerántotta az őrt a vízbe, s ezen mindnyájan jót mulattak.

Beugrató játék volt a hidvégiek „*késélesítése*” is. Az idősebb asszonyok közül valamelyik felállt a lócára, egyik kezében „*begrét*”, a másikban kést tartott. A kést a gerendához ütögette, mondván, hogy az „*élesebb*” legyen. Közben szándékosan leejtette azt, s így kiáltott: „*Jaj, még nem is éles az a kés! Aggyátok csak gyorsan ide!*” Ha a tapasztalatlanabbak közül valaki lehajolt érte, annak az idős asszony vizet öntött a nyakába.

Hidvégen játszották a „*tilolást*” is. Ilyenkor egy lány fölfeküdt a „*padra*”, a másik meg a *tilolást* imitálta. Közben jöttek a kéregetők, s ilyen párbeszédre került sor:

Első kéregető: „Komámasszony aggyék egy kis sót!”

Tiloló lány: „Nem tud venni? Nem láttya, hogy dógom van?”

Második kérő: „Sógorasszony, aggyék kend kölcsön egy serpenyőt!”

Tiloló lány: „Nem tud venni? Nincs serpenyőm, fazégba főzök!”

Harmadik kérő: „Szép jó estét kívánok! Eltörött a tilóm, nem anná kend kőccsön a tilójját?”

Tiloló lány: „Inkább a kend nyelve tört vóna el! Nem láttya, hogy tilolok?!”

Erre aztán hirtelen lefordította a lányt a padról, s így szólt: „Itt van no, vigye!”

Érdekes, mulatságos játék volt a „*kutykurutty*” is. A lányok sorba álltak, közülük egyik tányérba vizet öntött, s azal együtt ment a többiekhez. Mikor a sorban álló lányokhoz ért, ezt kérdezte az elsőtől: „*Kutykurutty, kijé vagy?*” Ha a megkérdezett válaszolt – mondjuk így: „*A Nagy Pistájé vagyok!*” –, akkor a kérdező továbblépett. Viszont ha valaki nem volt hajlandó a kérdésre válaszolni, akkor a „*valatós*” a tányérból vizet vett a szájába, „*oszt jó lespriccóte aszt*”.

A „*csiznavarrást*” több faluban is játszották. Ennél a fiúk kacagtak nagyokat a lányokon. Ugyanis két lány a földre ült, egy-egy csizmát vett a kezébe, melynek szárával nagyokat csapott egymás fenekébe. Ha az ügyetlenebb ilyenkor „*fölfordót*”, még „*a csupasz feneke is kilátszott, oszt ezen nevettek a legények*”.

A „*papucsvarrást*” a legények játszották. A „*cipész*” mellé odaült két „*inas*”, akik figyelték, hogy miképp imitálja a mester a varrást. A cipész közben tréfásan ezeket mondta: „*Most szögelem a talpat, most varrom a sarkat...*” Aztán hirtelen úgy széttárta a két karját, hogy az inasokat is mellbevágta. Végül így szólt hozzájuk: „*No, ugy látom, titeket se tanítolok meg cipőt varrni, mer még a talpbélést se varrtam bele, mánis kaptatok.*”

A „*fordujj, bolha*” **Hidvégen** a lányok és a legények közös játéka volt. Ilyenkor a legények közül valamelyik leült

a ház közepén elhelyezett székre, s az egyik lány így szólt hozzá:

– Fordujj, bolha!

– Aggyig nem fordulok, még Katyi meg nem csókó! – válaszolta a legény.

Ha a megnevezett lány nem adott csókot a legénynek, zálogot vettek tőle. A végén ezt is csókkal lehetett csak kiváltani.

Varbón hasonló céllal játszották a „**kútbaestem**”-et. A legények éjfél előtt elkapták a lányok orsóit, majd sorban leültek a ház közepére, s ezt kiabálták:

– Kútba estem!

– Ki húzzon ki? – kérdezték a lányok.

– Bözsi! – mondta a legény, akinél az említett lány orsója volt.

Ha a lány nem húzta fel a legényt, s nem adott neki egy csókot, orsóját kivitték az udvarra, s ott lehajtották róla a fonalat. Így még a szegénylősebb lányok sem ellenkeztek, mert ha üresen vitték volna haza orsójukat, otthon jól elverték volna őket.

A fiatalok játékaiknak gazdag színterei voltak a **perőcsényi fonóházak** is. Előfordult, hogy egy leány leült a szoba közepére egy kisszékre, majd elkiáltotta magát, hogy „**égek**”. Erre a többi jelenlévő azt kérdezte, hogy „kiért”. A lány válaszul valamelyik ott lévő legény nevét mondta, mire az odament és megcsókolta őt. (Manga J., 1956. 150. l.)

A „**páterkázás**” szokását így írta le **Szendrey Ákos** 1952-ben: „*Vesznek egy kugyela (csomó) kendert, a végét összesodorják és átkötik. Két ilyen csomót felállítanak egymással szemben, ez a lány meg a legény, akik jóban vannak. Meg is nevezik őket. Azután meggyújtják egyszerre mind a kettőt, s ha a két csomó égés közben összehajlik, akkor ásó, kapa sem választja el őket, ha széthúzódik, akkor nem lesz belőlük egy pár.*” (EA 2717.)

A legények azonban nem mindig és nem mindjárt mentek be a fonóházba. **Ipolyvarbón** sokszor tilóval „csörömpőtek” az ablak alatt, így dühítették a bentieket.

Az ablak alatt leleselkedő legények **Ipolyhidvégen** is gyakran bosszantották a fonóházbelieket. Ha valaki a bentiek közül már fáradt volt és elszunyókált, azt így pellengérezték ki a legények: „*Magának, Julis nene, az orsója nem telik meg reggelig se, mer’ maga csak szunyóká!*”

Az asszony erre felriadt, s ezt válaszolta: „*Gyere, gyű be fonnyi te! Én mán fontam eleget!*”

A fiatal lányokat meg így „buzeráták” a kíváncsiskodó legények: „*No, Maris, sok van mán azon az orsón? Lessz mán belöle egy ing, lessz mán belöle nekünk gatyá?*”

Födémesen az eladósorban lévő lány vőlegénye is felkereste a fonóházat. Persze nem akart bemenni, ezért megpróbálta a lányt kicsalogatni. Ez viszont nem ment könnyen, mert az idősebbek kifogásokat kerestek. De vonatkozott maga a lány is. Arra hivatkozott például, hogy nem mehet ki, mert még nem végzett a fonással, orsói viszont már megteltek fonállal, ám nincs motollája, amivel azt „lemotóllázná”. A legény erre bekiabált, hogy majd ő csinál ilyen szerszámot. Indult is a favágatóhoz, de utána szaladt a lány anyja is, aki így riogatta őt: „*Aki máma motóllát csiná’, az mekhal!*” A legény erre felbosszankodott, s azt válaszolta, hogy úgyis elveszi a lányt.

Előfordult az is, hogy a lányok tréfálták meg a legényeket. Aki a fonóházat felekersők közül elsőként lépett a szobába, annak lekapták a sapkáját, bekormozták azt, majd így szóltak a legényhez: „*Mosakoggy meg hideg vízbe’, hogy kedves legyé’! Törőközz meg a sipkádval, hogy szép legyé’!*” A legény aztán visszakapta a sapkáját, ami-be bele kellett törülköznie, hogy jó kormos legyen az arca.

Nemcsak a legények, hanem a lányok is jártak olykor tréfálkozni a fonóházak ablakai alá. A hidvégiek a „gedot” vitték egyik helyről a másikra. Bedobták azt az ablakon, hogy így bosszantsák a fonókat.

A „gedo” a kiszéhez hasonló kis bábu volt. Ruhája alá rejtettek egy papírcédulát, melyre csúfolódó-gúnyolódó szövegeket írtak. A fonók valamelyikét pellengéreztek ki ezzel. A lányok megvárták, amíg a bentiek elolvasták a cédula szövegét, aztán gyorsan elfutottak.

Farsang ideje alatt csináltak „lagzit” is fonókban. A lakodalmas játékba **Ipolyhidvégen** általában három fonóházat vontak be. Az egyik helyről elindult a jelmezbe öltözött „vőlegény”, hogy a másik fonóból kikérje a „menyasszonyt”. Innen aztán együtt mentek a harmadik helyre „eskünnyi”. A fiatalok énekszóval kísérték az „új párt” végig a falun. A harmadik fonóházban az eskettető asszony, azaz a „pap” „huszármiatyánkval” adta össze a fiatalokat.

Hidvégen a végzéskor rendezett „ivóban” gyakori szokás volt a fiatal lányok és legények kiéneklése. A császtuskaszerű párosító szövegeket közösen szerkesztették egy közismert ének dallamára. többek közt ilyen szövegeket fabrikáltak:

*„Balog Kati selyemágyát
magosra vetette,
Szekeres Pista a csákójját
rajta felejtette.
Hozd ki, Kati, a csákómat,
hagy tegyem fejemre,
hogy ne nézzen minden ringyó
ragyogó szemembe!”*

(Abelovszky Istvánné – 75 éves, 1979 – adatközlése)

*„Kukorica-sústyás pallag,
Szabó Istvány arra ballag,
nagyon mekkente a haját,
összefente a gallérját.*

*Kovács Kati édes kincsem,
kije mosod az én ingem?
Ki is mosom, kivasalom,
gyenge testedre ráadom.”*

(Abelovszky Istvánné adatközlése)

Tartottak „ivót” a Hidvéggel szomszédos **Drégelypalánkon** is; a távolabbi Perőcsényben pedig ivóbált rendeztek, ahová cigányzenészeket is hívtak.

A fenti szokások is jól példázzák, hogy a fonóházak az Ipoly mentén milyen fontos szerepet tölthettek be a falusi közösségek életében; hogyan bontakoztatták ki elődeink az ilyen összejöveteleken fantáziájukat, leleményességüket.

f) A tebehordás

A növényi jelképek egyike a rítustárgyként használt **tebafa**. A viláfgát is szimbolizáló szerelmi eszközt a XX. század első éveiben **Perőcsényben** már mint a **farsangvasárnap**i ajándékozás szimbolikus tárgyát vitték egyik helyről a másikra. A kutatók szerint a paraszti életforma és kultúra átalakulásával egy időben megváltozhat a tárgyak eredeti funkciója is. Így lehetett ez a perőcsényi tebével is. Megjelenési formáinak időbeli sorrendjét a néprajztudósok így állították fel: „*Először lakodalmi ajándék, része a rítusnak, később népszokásokban szereplő szerelmi, illetve családok közti ajándék, legvégiül díztárgy.*” (T. Papp Zs. – Tarján G., 1978. 602. 1.)

A perőcsényi tebefáról 1952-ben **Szendrey Ákos** is gyűjtött adatokat. Közlésében többek közt ezt olvassuk: „*Farsang három napján viszik a tebét. Kétféle fajtáját ismerik. Az egyik az, amikor a legény küldi a lánynak, a másik, amikor a keresztszülő küldi a komagyereknek. Az előbbi megfelel az országosan szokásos komázásnak, mátkázásnak. – Az előbbi esetben lányok vitték, rendszeren két leány, az utóbbi esetben inkább gyerekek. – A tebét úgy készítik, hogy négy darab lapos lécet, kettéhasított mogyoróágot összehajlítanak gömbölyűre, alul-felül hozzákötik egy-egy egyenes ághoz. Ez a tebekámva, a behajlított ágak pedig a tebefák. A tebefák sűrűn át vannak fúrva, s belé gyufaszál vastagságú faágakat, szilánkokat szúrnak keresztül. Erre szúrnak diót, süteményt, a tetejére piros almát tesznek, szalagokat kötnek rá. A középső »igényes« fának alul talpa volt, több ága be volt hasítva, hogy meg lehetett állítani. – Akinek visznek, az süteménnyel pótozza, süteményt küld vissza.*” (Szendrey Á., EA 26 811. 2. 1.)

Erdélyiné Fehér Julianna 1958-ban közölt adatokat a perőcsényi „életfa” elterjedéséről. Dolgozatában említi többek közt, hogy Perőcsényben 20–30 éve ismeretes volt a „tebe-küldés”. 50–10–11 éves fiúk küldtek hasonló korú kislányoknak tebét, azaz valójában a szülők ajándékozták ezt a kislányok nevében a rokonoknak, keresztkomáknak, jó barátoknak. A kislány viszont több lánynak is küldhetett egyszerre, sőt ha az ismerős más faluba költözött, oda is vitték tebét, például Kemencére, Nagybörzsönybe vagy Vámosmikolára. (Erdélyiné, 1958. 269. l.) A tebekészítéshez legalkalmasabb volt a töklevelű juhar és a mogyorófa. Rúdja juhar- vagy mogyorófából készült, 60–70 cm hosszúságú volt, végét tulipán alakúra faragták. A tebe lehetett két- vagy háromkámvas, szépnek azt tartották, amelyre 200–250 diót is raktak. A szülők már előre számba vették, kinek

küldjenek tebét, s azoknak előre szóltak. Farsang vasárnapján ünneplőbe öltözött rokon lányok vitték a tebét. Indulás előtt hajukat leoldozták, s a rózsás szalagot a tebe csúcsára tették. Mikor megérkeztek, így köszöntek be: „*Ilyen tisztességes tebét küldött a mi kislányunk a kigyelmetek jányának, de azt is megizente, hogy olyan csikorgós cipőt vesz neki, hogy a tó felett, ha elmegy, a bikák mind a tóba ugroskálnak.*” A lány anyja erre így válaszolt: „*Nagyon szépen köszönjük a jányunkról való megemlékezést, majd veszünk a legénynek egy szép inget.*”

A tebét aztán felakasztották a ház gerendájára, s az addig ott lógott, amíg a dió le nem fogyott róla. A csupasz tebefát aztán visszaküldték az ajándékozónak. (Erdélyiné, 1958. 271. l.)

Tóth Imre Ipoly menti palóc tájszótárában is szerepel a tebe címszó. Itt ezt olvassuk: „*A perőcsényiek pántlikával, arany- és ezüstdióval feldíszített eljegyzési szimbóluma. A lány keresztapja küldte a tebefát a házasságra kiszemelt fiúnak. A falu gyermekei utcahosszat kísérték a farsang első vasárnapján útnak indított tebefát.*” (Tóth I., 1987. 257. l.) A rítusváltozást elemző T. Papp Zsófia és Tarján Gábor viszont azt írják, hogy az azonos helyzetű családok közt volt szokásos egymás megtisztelése a tebefával, amit többek közt ki is fejeztek, például így: „*Föld küldte földnek a tebét.*” Ugyancsak ők említik, hogy „*az emlékezet számára elérhető időben nem domborodott ki a szerelmi vagy pontosabban: párválasztást előkészítő ajándék jelleg. Nincsenek adataink arra sem, hogy a tebeküldés konkrétan a családok megegyezését, két fiatal egymásnak ígérését jelentette volna.*” (1978. 600. l.)

A tebefával kapcsolatos adatok részben ma is gyűjthetők Perőcsényben. A szokást persze már nem gyakorolják, de – amint a fent idézett szerzőpáros is említi – dísz tárgyként még mindig él itt a rítustárgy. A helytörténeti és néprajzi ki-

állításnak is díszé például az ajándékozás sajátos perőcsényi szimbolikus eszköze. Az életfára emlékeztető ajándék rúdját juharfából, arany és ezüst diókkal, csőregefánkkal díszített kámváját mogyorófából készítették. **Pásztor Csaba**, a gyűtemény fiatal kezelője, a falu hagyományainak buzgó kutatója és **Bugri Józsefné Darányi Eszter** (1934) adatközlőm a tebével kapcsolatos régi hagyományokat is megidézte. Adataik részben megerősítik a fentieket, részben kiegészítik azokat. „*Tebefát azelőtt minden kisjány kapott. Farsang vasárnapján hozták. Hároméves kisjányok kapták a kisgyerekektől házassági ajánlat céljából. A sok dió, ékesség a gazdagságot, szeretetet, jóságot jelképezte. Ha a szomszédok kapták, akkor is végigvitték a falun, hadd lássák. 18-19 éves lányok vitték, mikor a legtöbb nép gyött ki a templomból. A szülők küldték a rokon lányoktól. Ezek kikötözték a hajukból a szalagot, rátették a tebére, hogy még díszesebb legyen. Vers kíséretében adták a szülőknek, azok felakasztották a gerendára, és addig tartották ott, amíg a dió le nem fogyott róla. Mer ha valaki gyött, rokon, kisgyerek, ismerős, mindenkinek adtak róla egy diót. Emlékszem rá, hogy mondták: »Tebefát hoztam...« (Megmondták, hogy ki küldi.) Akkor énekeltek valami odaillőt. Akkor megint mondtak valamit, hogy nagyon szeretnék, ha szeretettel fogadnák és viszonznák az ajándékot.*”

CSÁKY KÁROLY

Újkori haláltánc

Egymást tapossák a percek,
vad vezényszavak
merevülnek
a világhálón,
s megállj nélkül csörtetők vonulnak
„non stop”
Amerika felé.
Őseink keresztjeiről
letagadják a
betűt is a
liberális lovagok,
hogy legyen nekik
könnyebb
a feledés.

Temetőinkben jeltelen fejfák,
félíg földbe csúszott
múlt.
Kietlen e táj,
kihalt őshon
kelet dzsungelében.

A sírok
egyre csak homorulnak.
Halottak napján
világpolgáraink
szédülten körül-

kóvályogják
hűlt helyét
a mulandó-
Ságnak.

Örökkévalóság

(Születésnapom körül, 2004-ben)

Már újra október,
közeleg ismét
a tél,
és ha meg-
int
a hal-
ál,
hinni próbálunk megint
a föltámadásban,
aztán
kivonulunk éveinkkel,
hogy kezdődjék
az örökké-
való-
ság.

Újkori latrok

Ajkunkra fagyasztották
a dalt,
de a múlt
el nem múlt
így sem,
csupán megkeményedett,
mint jégcsapokban
a víz.

Felelősségre
vontak
kérdéseink miatt,
s már-már az álmokat is
besúgatták,
hogyan perbefoghassanak ismét.

Most magyarázkodnak megint
és írnak új curriculum vitaet;
köpenyük tovább forgatható,
ám sorsot már senki sem vet rá,
mert gazdáik árnyékáért
sem szeretik
a keresztfát.

József Attila

Az értelemhez szabta dalát,
hitetlen hívő, nem adta alább.
Feltámadt, amikor meghalt végre,
napot festett a magyar égre.

Az Árpád-ház és a keleti örökség

A középkori Magyarország első uralkodó dinasztiája, az Árpád-ház, vagy ahogy azt a korabeli magyar hagyomány tartotta, a „Szent királyok nemzetsége” 1301-ig állt Magyarország élén. Egyik tagjának, Szent Istvánnak (997–1038) a nevéhez fűződik a kereszténység államvallássá tétele Magyarországon és a nyugati típusú egyházszervezet máig is élő alapjainak megteremtése. Magának a kereszténységnek az elfogadása azonban ennél lényegesen hosszabb folyamat volt, amely Szent István atyjának, Géza fejedelemnek megkeresztelkedésével kezdődött és Szent László korával zárult le véglegesen. Szent László korában kanonizálták az első magyar szentet, éppen Szent Istvánt, és az ő korában lépett fel először a magyar király és serege mint a nyugati, keresztény civilizáció képviselője egy keleti, nomád néppel, a kunokkal szemben.

E folyamat nyugati párhuzamai elég jól ismertek. Kevésbé ismert viszont, hogy kelet felől nézve az Árpádok keresztény dinasztiává alakulása szintén nem párhuzamok nélkül való. Az államalakulások és a nagy világvallások terjedésének korszaka ez Eurázsia belső területein. Bár a történeti emlékezet leginkább csak a kazárokkal számol, akiknek zsidó vallású birodalmát legendák köre övezte, eszünkbe kell jusson az ujugurok manichaeus (745–840) birodalma, illetve későbbi, buddhista államaik, a volgai bolgárok (920 k.) és a karachanidák (955) iszlamizációja illetve a dunai bolgárok bizánci keresztény vallásra való áttérése éppen úgy az eszünkbe juthat, mint a buddhizmus terjedése és ál-

lamvallássá válása (791) a királykori Tibetben, vagy még tágabb körben Észak-Kína számos barbár dinasztiája.

A magyar államalakulás keleti párhuzamai

Azt, hogy Ázsia nomádjainak története és a nagy mediterrán kultúrák világa között koránt sincs szakadék, mint azt a történeti emlékezet mutatni látszik, már régóta pedzi a tudomány. Utalt rá Alföldi András, aki éppen a korai római társadalom kapcsán tette fel ezt a kérdést, de megszólalt e kérdésben az északi, barbár eredetű kínai dinasztiákat kutató Wolfram Eberhard, Reinhard Wenskus, aki kínai és az európai népvándorlás kor különbségeit tette kutatása alaptételévé, a tibeti, arab és frank államalakulások között párhuzamot vonó C. I. Beckwith is.

E folyamatot röviden így rekonstruálhatjuk: Körülbelül egy évszázaddal korábban, mint nyugaton, 311-ben foglalta el először egy barbár dinasztia, a hiung-nu eredetű Csao, Lojangot, a Mennyei Birodalom akkori fővárosát. E barbár dinasztiák igazi prototípusát azonban a hszen-pi eredetű T'o-pa Wei (386–534) jelentette. Ez a birodalom, azon túl, hogy sikeresen konszolidálta Észak-Kínát, végigjárta az akkulturálódó barbár dinasztiák által bejárható lehetséges fejlődési utak mindegyikét is. Kezdve azon, hogy megkísérelte a saját gentilis rendjébe kényszeríteni saját kínai alattvalóit, odáig, hogy történetének végén, Yüan Hung-yen (471–499) uralma alatt a dinasztia lényegében maga számolta fel etnikai különállását. Ennél is lényegesebb volt, hogy ez a dinasztia vezette be először a buddhizmust mint államvallást Kínában. Wolfram Eberhard úgy vélte, hogy a buddhizmus vált a későbbiekben a barbár dinasztiák „ellenideológiájává” a kínai konfucianizmussal szemben. De fogalmazhatunk általánosabban is. A buddhizmus, a nesztori-

ánus kereszténység, illetve az ujugrok esetén a manichaeizmus és a kazárok esetén a zsidó vallás hasonló szerepet tölthettek be a nagy birodalmak peremén élő sztyeppe népek között, mint az arianizmus a germánok esetében. Megte-remtették az akkulturáció és a vele összekapcsolódó kulturális párbeszéd kereteit, de egyben el is határolták a katonailag tán erősebb, de kisebb lélekszámú és fejletlenebb hódítót a nagyobb lélekszámú és műveltebb meghódítottól.

A térítő vallások felvétele még egy nagyon fontos hatással volt e birodalmak történetére. A legitimáció kérdéséről van szó. E barbár birodalmak élén karizmatikus klánok álltak, akik a maguk felhatalmazását általában az Égből eredezteték. Az örök időkre szólónak hirdetett égi felhatalmazás azonban gyakran fikcióvá vált. A hatalmukat veszített, de lezármazásuk szentségét őrző uralkodók és a hatalmat ténylegesen gyakorló főemberek közti konfliktus a legtöbbször olyasféle konfliktusokhoz vezetett, mit amelyet a frank majordomok uralma esetén láthatunk. Ennek legszükségesebb esete a kazárok birodalmában alakult ki. Ezt hívja a népvándorlások korával foglalkozó szakirodalom „szakrális kettős királyságnak”. Ennek feloldására, hasonlóan ahhoz, ami a frank Karolingokkal bekövetkezett, szintén jó lehetőséget nyújtott a vallási legitimáció. Akár úgy, ahogy ezt Giuseppe Tucci a tibeti királyok és a buddhizmus kapcsán feltételezte, hogy az új vallás lehetőséget nyújtott a dinasztiának a szakralitás fogságából való kitörésre, akár úgy, ahogy az az ujugrok esetén bekövetkezett. 795-ben a majordomo szerepét betöltő „el ügäsi” (a birodalom bölcse) vette át a hatalmat az addigra hatalmukat veszített kagánoktól.

Két párhuzamot kell még felemlenünk. Az egyik, a decimális rendszer, amely kimutatható az ujugrok és a tibetiek között is. A második, hogy az új vallással szembeni elégedetlenség keleten is gyakran nyílt lázadásban tört ki. Az

ujguroknál 779-ben, Tibetben pedig Langdarma uralma alatt következett be hasonló. Nem kizárt, hogy a kazárok zsidó vallásra térését is hasonló események kísérték. A kutatók zöme legalábbis egy, a zsidó vallással elégedetlen, s éppen ezért a birodalomból kiszakadt kazár csoportnak tartja a honfoglaló magyarsághoz csatlakozott kabarokat.

Az Árpádok és a keleti örökség

Az Árpádok keresztény hitre térésének első szakasza, amely még Géza uralma alatt játszódott le, jó párhuzamául szolgál a már fentemlített eseményeknek. Az augsburgi vereség (955) szerepét gyakran idézik Géza megkeresztelésének indokaként. Legalább ennyire fontos lehetett egy másik tényező is. Az Árpádok között hosszú ideig fennmaradt annak emléke, hogy eredetileg hatalmukat a kazár kagánoknak köszönhetik. Ezt még a X. század közepén is kihangsúlyozta Tormás és Bulcsú, amikor Bíborbanszületett Konstantin bizánci császárnak tollba mondták mindazt, amit a honfoglalást megelőző magyar történelemről vele tudatni akartak. 965 után azonban a kazár birodalom nem létezett többé. Így valószínűleg nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy a kazár birodalom bukásával az Árpádoknak mindenképpen szükségük volt valamilyen új legitimációs bázisra is. 840, az ujgurok első birodalmának bukása után, az eurázsiai füves puszták rendje a következő volt. Kagáni címmel két nép uralkodói rendelkeztek. A kazárokéi és a Balhas-tótól délre élő karlukokéi, akiknek uralkodói az ujgur kaganátus bukása után vették fel a kagáni címet. (Birodalmukat ezt követően nevezik karakhanidának.) E kaganátusok mindegyike köré kisebb birodalom-bokrok települtek, olyan népekből, amelyek uralkodói ténylegesen függetlenek voltak ugyan, de kagáni címet nem viselhettek.

Ilyen viszonyban voltak például a kazárok és a volgai bolgárok, illetve a karakhanidák és a Szir-darja alsó folyásánál élő oguz törzsek. A volgai bolgárok uralkodói a yiltavar, majd talán – egyes kutatók véleménye szerint – az almiš címet viselték, míg az oguzok azt, amely a magyar Géza névnek is etimonja, a yabyu címet. A karakhanidák iszlám vallásra térésével (955) és a kazár birodalom összeomlásával ez a rendszer azonban egyszer s mindenkorra véget ért. A Kárpát-medencei magyarságot tehát nemcsak a földrajzi körülményei választották el egykori keleties közegétől, hanem az is, hogy az a közeg sem létezett többé. Részben elpusztult, részben az iszlám váltotta fel, s még inkább, olyan új, török nyelvű nomádok jelentek meg a kelet-európai füves pusztákon, akik nem voltak részesei annak a belső-ázsiai birodalmi tradíciónak, amelyben a magyarság valaha kialakult. A X. század végén megjelenő kunokkal új fejezet kezdődött a sztyeppevidék történetében.

Ebben a korban jelent meg Magyarországon Szent István, aki nemcsak a kereszténységet tette államvallássá, hanem programszerűen igyekezett leszámolni minden keleti hagyománnyal a magyarság között. Apjával szembeni igazi különbség az volt, hogy amíg Géza a fejedelmi család hatalmának új támaszát kereste a kereszténységben, addig fia minden szempontból új államot igyekezett teremteni a Kárpát-medencében, akár azon az áron is, hogy a keleties örökséggel való leszámolás ürügyén a saját rokonait is kizárta a magyar trón örökléséből. Így lett a magyar trón második ura a velencei Orseolo Péter.

Természetesen ez a keleties örökség sem könnyen adta meg magát. Erre nem csak Koppány – a név etimológiailag az avar Capcanus (Qapqan), illetve a türk Qapyan uralkodói címekhez kötődik – lázadása utal, hanem az is, hogy Szent István halála után nyolc évvel állama szinte végképp

összeomlani látszott a pogánylázadások hullámában. Az országot egy kompromisszum mentette meg. I. Andrással (1047–1060) visszakerült a trónra az Árpádok családja, akiket István és környezete mindenképpen meg akart fosztani a hatalomtól. Ők viszont már keresztény uralkodókká váltak, akik éppen a kunokkal szemben váltak a kereszténység igazi védőivé.

GÁL SÁNDOR

Nem marasztalhatalak

*József Attila emlékének, aki négy nappal
születésem után lett öngyilkos*

meghaltál örömben
nem fogadtál örökbe
fiadnak magadnak

négy napig haraptalak
nem marasztalhatalak
te ékességes

azóta
– negyven éve –
törvényed hűvösében
áll négy együtt-élt napunk

FEHÉR SÁNDOR

Még egyszer ősz

elnyűtt őscsöndben
szemérmesen gőzölgő tea

a falon számmá csupaszított napok

legbelül
testbe zárva néma gondolatjáték
tisztelettudó egyszerűséggel

az asztalon
egy alig elhasznált igazság
szépen összehajtogatva
az elmúlás szertartásához

a kéz sokáig időzik
a redőny zsinórján

odakint az alattomos köd
elfertőzi a tájat

még egyszer
kinézel az ablakon:
ott sétál az utcán,
talán ma éjjel,
igen, talán ma éjjel
megérkezik a csatlakozás

[56]

megállt az idő
megáll ő is

valakit várnak valahová

gyűlöli Londont

ősz van

Hazug ember

találkoztál-e már hazug emberrel?
megérintetted a vállát?
láttad a kezét?
a szemét?

aki csak dadogni tanult meg

aki titokban egy közvetlenül elolvasott könyv
lapjai közé csúsztatja címét
és még egyszer mormol valamit

fél, szégyelli tudását,
de hajnal után megint hajnalt vár

lebecsült herceg?
megbántott őrangyal?

az emberek megállnak mellette
és hosszasan vizsgálgatják

[57]

méretegetik

de titokban ő is méricskél

kíméletlenül feljegyez mindent,
majd ellök magától

igazi,
fesztelen emberi lépték

Géniusz

bár léte kihívás, mégis csak úgy van

néma zenekar néma karmestere,
egy meg nem épített köztéri szobor szégyene

a nyitótánc még soha nem volt az övé

nappal az utcán tanyázik,
de éjjel titokban verseket dugdos párnája alá
és hajszolt hitet őriz összegyűjtött szavakba zárva

neve hallatára
zavaros gesztust vet az ég felé,
amit senki sem ért

zsebében évek óta spárgát hord

mégis megfigyelhető egy cinkos mosoly
szája sarkában,

talán sejtí, talán meg is mondták neki,
hogY övé lesz a zárótánc

isten se tudja hogyan tévedt
a huszonegyedik századba

Emeljük fel!

emeljük fel

először csak térdig,
ahol az ember csúszik-mászik

aztán derékig,
ahonnan felnéznek ránk

majd nyakig,
hogY még átlássunk felette
zubbonyunk gallérja peremén

végül a fejünk fölé,
hová felér a kéz,
a dolgos, az alkotó

aztán csak nézzük, nézzük
és bántja a szemünk

és bántja a szemünk

FELLINGER KÁROLY

Ezüstgolyó

(József Attila születésének 100. évfordulójára)

1.

Ezüst nyaklánc, ezüstérme,
nyakamban lóg, szerencsémre.

Gonosztól is megóv, megvéd,
hordom sorsomnak keresztjét.

Ha a gonosz nem fél tőle,
ezüstgolyó lesz belőle.

Mint a templom nagy harangja,
ágyúvá lesz harmadnapra.

Ezüst nyaklánc, ezüstkereszt,
ide a fekete levest!

2.

A SZEMEM,
ezüstgolyó

az agyam
megcélozza
vele a szívemet

csak egy életem van

[60]

választanom kell
a jobb és a bal
szemem közül

3.

(gondolatban
átszaladok
egy fekete macska
előtt)

(2005. 1. 16–25.)

Gyermekhangra

1.

Énekelj, énekelj,
primadonna már,
te vagy a legnagyobb
énekesmadár

Pompa vagy, pompa vagy,
félénk aranyos,
saját hangod rekedt
és nem dallamos

Visszhang vagy, visszhang vagy,
hajtollú, heves,
földkupac színpadod
így is érdekes

[61]

Utánozz, utánozz
embert, madarat,
de belül, legbelül
add csak önmagad

Énekelj, énekelj,
lantfarkú madár,
zengjen hát, zengjen hát
erdő és határ

Utánozd, utánozd
most a hús szelet,
hátha még, hátha még
eső is lehet

2.

Cseveg a kis patak,
paroláz a széllel,
barkaágra mormol,
lábujjhegyen lépdel

Felesel a holddal
alvajáró lélek,
zsong a habja: lotyog
– elfelejtett ének

Csörgedez a patak,
ficáncol a kedve,
ha jól meggondolom,
aranyhal lehetne

3.

Sóhajt a kis Jézus,
szellőcske a sóhaj,
tárva van az ablak,
hova repül, ó jaj?

Csengője gyöngyvirág,
hárfája a mező,
millió kis fűszál,
mind-mind hús legyen.

Kiszáradt fa árnya
karmesterpálcája,
sóhaja levelek
szárnypróbálgatása.

4.

Krákog a holló,
varjúfi károg,
olyanok, akár
a mákvirágok.

Keselyű vijjog,
nincs benne harag,
amott egy árnyék
kuvikkol, kacag.

Bagoly huhog még,
visít a vércse,
nem szégyenlik a
hangjukat mégse.

Nem trilláznak ők,
nem is pacsirták,
őrzik a csontok
porladó titkát.

Ha nem is tetszik
embernek, vadnak,
anyanyelvükhöz
hűek maradnak.

HIZSNYAI ZOLTÁN

A vers beér

A versbe ér a kéz, a láb
most kissé kajla benne,
aztán az ember néz alább,
s mintha az alja lenne

kissé túl zaccos, dús bodor
között szörcsög a metrum,
megindult, dacos, búskomor,
akár a napra tett rum.

A vers elázik, tántorog,
szuvas szemfoga perceg,
gurguláz, mint a kántorok,
nem fogja jól a tercet.

Oly képtelen ül, rozogán,
a szárnya le-lenyaklik,
övtáskájában buzogány,
fülzsíros kártyapaklik,

rímei közt szél furulyál,
market-ingje csupa tetű,
filingje fád, bórsaruján
ezer vargabetű.

Píárja pancs, bukéja tré,
szóképei se fullak,
nem a tiéd, csak héjadé,
ha fojtod, meg se fullad.

Virradatra a versbe vér
szökken, kátyú a száj,
tempózz utána, mert beér
a repedt sarkú aszály.

KULCSÁR FERENC

Nyírfa – szélben

Ördög tudja, ki ültette! Égig ér!
Felhőt terel. Világtánca fényt ígér.
Angyeloké ringása, hajlása:
isten, ha van, vidám táncát hadd lássa!

Október

Lángoló október,
napszentelte alkonyat –
szeretem hamvas arcodat.

Titkaid mélyén
aranyá érik az alma –
egek végtelen hatalma.

Langyos szélben bólogat
a vérvörös számóca,
fűszálon ring a kabóca.

Szüretelünk. Habzik a must.
Villognak részeg darazsak,
megáldván az őszebe hulló nyarat.

Napáldozatkor kertemben

Sétálok a fák közt,
mint az öröklétben,
fürödve zengő fényben.

Arany dió hullik
éretten a földre,
ölelőn rejti fű zöldje.

Isten nagy országa
szellő szárnyán lebeg:
peregnek őszi levelek.

Madárhad civódik,
vadgerle üzenget –
édenbeli titkos zengzet.

Keringek boldogan,
mint föld a nap körül:
ezt nyertem, Uram, örökül.

Udvarunk mélyén

Esteledik. Öreg padon ülve
nézem, amint szirmot bont
az ős csillaga: bíbor őszirozsa –
meggyalázott és kifosztott
holtaidért, Európa.

Ősz

Istenem, teremtőm,
magasak az egek!
Fák levele zizeg, pereg.

A pálya szélén

(Egy szigetlakó feljegyzéseiből) *

Az utóbbi hetekben több cikk is napvilágot látott a szlovákiai magyar lapokban értelmiségünk helyzetéről és szerepéről, sőt a Lampl Zsuzsa szociológussal készült interjúszorozatból még azt is megtudhattuk, hogyan látja önmagát ez a társadalmi réteg, kivált a reálértelmiség. E sorok írója éppen húsz évvel ezelőtt, a kassai Fábry Napokon tartott előadásában tett először kísérletet arra, hogy az akkori viszonyok által engedélyezett keretek között egyfajta helyzetképet rajzoljon a reálértelmiségről, sőt megfogalmazzon néhány gondolatot a kisebbségi értelmiség szerepéről és sorsközösség-vállalásáról is. A szövege később – rövidített és kissé „kozmetikázott” változatban – a *Hétben* is megjelent (1979. évfolyam, 9. szám) s talán valamelyes visszhangja is volt, de igen hamar feledésbe merült. Ebben a tanulmányban arra a kérdésre kerestem a választ, vajon hogyan hasznosíthatná a szlovákiai magyarság azt a szellemi energiát és tőkét, amelyet a szlovákiai magyar értelmiség nagyobb hányadát kitevő mérnökök, természettudományi képesítésű szakemberek és orvosok halmoztak fel. Az akkori körülmények között – ne feledjük: a Prágai Tavasz utáni „normalizáció” éveiben éltünk – a megfogalmazott válasz többnyire csak általánosságokat tartalmazhatott, s még ez is egyfajta kincstári optimizmussal kellett megtűzdelni, hogy „eladható” legyen. Az írásban többször is utaltam arra, mennyire fontos, hogy a szlovákiai magyarságnak kiépült intézményrendszere legyen, s a különböző szakterületek művelői között megkezdődjön az eszmecsere és párbe-

széd. Nem tagadom, a felvázolt elképzelések kissé naivak és földhözragadtak voltak, sőt taktikai megfontolásból eleve ki kellett hagynom azt a részt, amely egy önálló magyar egyetem létrehozását sürgette, miután már a kisebbségi középiskolák nem kielégítő hálózatának felemlegetésével is eléggé ráijesztettem akkori főszerkesztőmre, de becsületére legyen mondva, végül engedélyezte a cikk közlését. Az 1989-es rendszerváltást követően aztán nemcsak a tanulmányban felvetett lehetőségek, hanem más elképzelések is kézzelfogható közelségbe kerültek (legalábbis akkoriban úgy tűnt), s a politikai pártok mellett természetesen különböző társadalmi és szakmai szervezetek is alakultak, amelyekből idővel akár intézmények is kinőhettek volna. Számos egyesület és társaság a Csemadok keretében szerveződött, s ez magában hordozta azt a lehetőséget, hogy a sokat bírált tömegszervezet a megváltozott körülmények között is életképes marad, sőt tevékenységi körét jelentősen kiszélesítheti. Sajnos, ezek a remények megfeneklettek a politika zátonyain. A nagyszerű egyéni teljesítmények – pl. Liszka József néprajzi kutatásai, Gyurgyik László szociológiai vizsgálatai, Koncsol László helytörténeti és szerkesztői munkássága, dr. Kiss László tudománytörténeti és ismeretterjesztő tevékenysége, Zalabai Zsigmond irodalomtudományi és szociográfiai, valamint közösség szervező ténykedése – ellenére sem sikerült tető alá hoznunk mindazokat az intézményeket, amelyek a közös munka valódi műhelyei lehetnének. Természetesen nagyra értékelem könyvkiadóink (pl. Kalligram, Madách-Posonium, Lilium Aurum, Nap, Méry Ratio stb.) szellemi erőfeszítéseit, ezek nélkül aligha jelenhettek volna meg olyan fontos könyvek, mint pl. a *Csallóközi Kiskönyvtár* figyelemre méltó kötetei vagy a *Cseh-szlovákiai Magyar Irodalom Lexikona*, illetve a *Katedra Könyvek* ígéretesen alakuló sorozata. A maga ne-

mében páratlan, sőt heroikus is egyben mindaz, amit a *Bibliotheca Hungarica* az elmúlt hat-hét év alatt végbevitt. S nyilván elismerés illeti azokat is, akik a *Fórum Intézetet*, két városi egyetemünket minden ármány és viszontagság ellenére sikeresen működtetik. Ezek az eredmények önbizalmat és erőt kell hogy adjanak még akkor is, ha joggal érezzük lehetőségeink beszűkülését, az alkotó és a teremtő munkához szükséges feltételek hiányát. Látni kell ugyanakkor, hogy az elmúlt évek során részben külső erők hatására, részben saját gyengeségünk miatt megkezdődött a szlovákiai magyar szellemi élet egyre nagyobb méreteket öltő eróziója is. Az 1990 táján létrehozott különböző szakmai-értelmiségi szerveződések közül több ma már csupán papíron létezik és többszöri próbálkozás ellenére sem képes újáéledni. Kiábrándító helyzetük szorosan összefügg a Csemadok jelenlegi nehézségeivel, hiszen ügyeiket gyakran kulturális szövetségünk alkalmazottai intézték, sőt a szükséges anyagiakat is szinte kizárólag tőle kapták. A központi támogatás elapadásával ezek a lehetőségek megszűntek, így az ígéretesen beindult munka félbe szakadt. Az élet-halálharcot folytató Csemadok érthetően megvált minden olyan tehertől, amely netán a mélybe rántotta volna, s ez a hozzá kapcsolódott társaságok sorsát is megpecsételte. A Csemadokot sokan az *Együttélés* vazallusának tekintették, s amikor 1994 őszén ismét Vladimír Mečiar került hatalomra, nyilvánvalóvá vált, hogy az addig sem túlbőkezű állami támogatás fokozatosan elapad, s nemhogy a különböző társaságok működtetéséhez nem lesz elegendő pénz, hanem maga a Csemadok is végveszélybe kerül. 1995 áprilisában kiszenvedett a szövetség hetilapja, az éppen 40. évfolyamába lépett *A Hét*, amely az egyetlen fóruma volt a különböző szakmai egyesületeknek és társaságoknak is.

Mindez közismert, még ha nem is cikkezünk róla és én sem ültem volna a számítógép mellé, hogy megfogalmazzam gondolataimat, ha a *Szabad Újság* 1998. évi 7. számában nem bukkanok Aich Péter *Reálértelmiség és köztudat* című írására, amelyben a szerző a Szlovákiai Magyar Értelmiségi Fórum nagy érdemének tudja be, hogy megfogalmazta az igényeket és a csölsztoí összejövetelel föltérképezte a helyzetet. A Fórummal kapcsolatban már máshol is olvastam hasonló megjegyzéseket, s talán még örültem is volna ennek, ha nem emlékeztem volna mindarra, ami az elmúlt 8 év alatt a szlovákiai magyar szellemi glóbuszon történt. Az igények megfogalmazása és papírra vetése nem a Szlovákiai Magyar Értelmiségi Fórummal kezdődött, s a helyzet feltérképezése is megtörtént már jóval korábban. Annak idején a Csemadok Országos Választmányának Elnökségében több ilyen dokumentumot készítettünk és megvitattunk, elég volna csupán a valahol porosodó paksamétákból kiemelni az erről szóló anyagokat. Sőt, az igények pusztá felsorolásán túl már konkrét feladatok is megfogalmazódtak, ezek végrehajtásához azonban nem volt meg sem a kellő erőforrás, sem a szükséges szakembergárda. Már az 1990-es évek legelején tisztán láttuk, hogy a magyar peremvidékeken és a nemzetiségileg vegyesen lakott területeken (pl. Zoboralja, Lévai, Nagykürtösi, Losonci, Rimaszombati, Rozsnyói és Kassa-vidéki járás), illetve a nagyvárosokban egyre nagyobb méreteket ölt majd a lemorzsolódás. A demográfiai adatok számunkra kedvezőtlen alakulása sem volt ismeretlen előttünk, mint ahogy a szlovákiai magyarság egészségi állapotáról, a szlovákiai átlagot meghaladó elhalálozási rátájáról is meglehetősen pontos képpel rendelkezünk. A dél-szlovákiai régiók gazdasági helyzetének elemzése is elkészült, ezért nem értem, miért kell ma, ennyi év elmúltával még mindig a helyzet feltérképezésével

bíbelődni. Már a lévai értelmiségi találkozók is fölösleges ismétlésnek tűnt számomra, hogy több felszólaló leragadt a helyzetelemzésnél, holott akkor már a feladatok elosztásáról kellett volna beszélni.

Minderről, ha szűkszavúan is, egyik-másik lapunk beszámolt annak idején. Sajnálatos módon éppen az *Új Szó* foglalkozott ezekkel az összejövetelekkel a legkevesebbet, pedig ha valahol, akkor egyetlen napilapunk hasábjain akár még vitát is lehetett volna indítani ezekről a kérdésekről. Ez a szerény sajtóvisszhang is oka lehetett annak, hogy a közvéleménynek a nagy lelkesedéssel életre hívott társaságok munkájáról nem voltak elegendő információi és rendezvényeik iránt sem mutatott különösebb érdeklődést. Tehát ezeknek a szerveződéseknek a tevékenységéről és elképzeléseiről a szlovákiai magyar társadalom már akkoriban is csak hiányos információkkal rendelkezett, s mára szinte a feledés pora lepte be őket. Pedig akadt közöttük néhány jobb sorsra érdemes is. Számomra különösen fájó fejezete ennek a történetnek a Szlovákiai Magyar Tudományos Társaság (SZMTT) felívelése, majd fokozatos hanyatlása. Ez a szervezet néhány hónapig tartó előkészítő munkát követően 1990 őszén alakult meg és 1991. február 16-án tartotta első közgyűlését. Ez az összejövétel azért is emlékezetes, mert Zalabai Zsigmond itt körvonalazta először a *Bibliotheca Hungarica* programját és tevékenységét, Varga Sándor pedig ekkor jelentette be hivatalosan is a Nemzeti-ségi Dokumentációs Centrum (NDC) megalakulását. A közgyűlésről részletesebben az akkor még létező *A Hét* számolt be, más lapokban legfeljebb csak rövid tudósítás jelent meg. A társaság munkáját a továbbiakban is csak a Csemadok hetilapja követte figyelemmel, s időnként a *Szlovák Rádió Magyar Adásában* hallhattunk rövidebb-hosszabb beszélgetéseket egy-egy rendezvénye kapcsán. Mivel kez-

dettől fogva a társaság elnökségének tagja vagyok, így belülről figyelhettem meg azt a folyamatot, amelyet fentebb szellemi erózióknak neveztem. Az SZMTT működésének kezdeti szakaszában egyszerre több feladatot is felvállalt. Ezek közül az első helyen említeném az önálló szlovákiai magyar egyetem (mi csak *Jókai Egyetemnek* nevezünk) szervezeti felépítésének a kidolgozását. Több mint tíz szakember munkálkodott ezen a tervezeten, amely sok esetben már olyan részletes volt, hogy ennek alapján akár tanszékeket lehetett volna felállítani. Bizonyos taktikai megfontolásból úgy döntöttünk, addig nem tájékoztatjuk a nyilvánosságot, amíg a projekt el nem készül. Sajnos menet közben olyan események történtek a szlovák parlamentben (a Nemzetiségi Kultúrák Karának felállítására tett FMK-javaslat körül kialakult vita), amelyek arra kényszerítettek bennünket, hogy még a munka befejezése előtt tájékoztassuk a közvéleményt a készülő tervezetről. Azért éreztük ezt fontosnak, mert akkor úgy tűnt, hogy egy szerencsétlen parlamenti döntés miatt végleg eltemethetjük az önálló magyar egyetem létrehozásának a lehetőségét. Később persze rá kellett döbbernünk, hogy a Szlovák Nemzeti Tanácsban elfogadott határozat is csak afféle „nesze semmi, fogd meg jól”, s nemhogy az önálló magyar egyetem, de még a nyitrai magyar pedagógiai kar is túlságosan merész álom csupán. Ennek ellenére az egyetem tervezetén tovább dolgoztunk, bár a teljesség kedvéért azt is el kell mondani, hogy a lendület kissé alábbhagyott, így csak jó két év múlva, a szlovákiai magyar pedagógusok egyik Léván rendezett összejövételén jelenthettük be, hogy az anyag elkészült. Ezt eljuttattuk a három párt irodájába, sőt néhány más érdeklődő intézmény is kézhez kapta, azóta bizonyára ott porosodik valahol egy polc zugában. Ami a tervezetet illeti, nos őszintén meg kell mondani, kezdettől fogva bizonyos felemáság

jellemezte a munkát. A munkacsoport egyik fele – elsősorban a nyitrai pedagógiai főiskola tanárai – afféle önálló pedagógiai felsőoktatási intézményként képelték el a Jókai Egyetemet, míg a másik fele olyan tudományegyetemről álmodott, amely a pedagógusképzés mellett felvállalta volna a társadalom- és természettudományi szakemberek felkészítését, továbbá az újságírók, a színészek, a „kultúramenedzserek”, a közgazdászok és a református teológusok képzését is. A papírra vetett tervet végül torzó maradt, és lényegében az elsőként említett „minimálváltozattal” azonos. Az egyetem tervezetének kidolgozásában elsősorban természettudományi és műszaki szakemberek vettek részt, legtöbbször maga is pedagógus valamelyik felsőoktatási intézményben. Mindezt azért hangsúlyozom, mert a szlovákiai magyar társadalomtudományi szakemberek – tisztelet a kivételnek – nem mutattak érdeklődést e munka iránt. Mint ahogy a Szlovákiai Magyar Tudományos Társaság tagjainak túlnyomó többsége is a reálértelmiség sorából került ki.

***

Az egyetemi tervet kidolgozása mellett megkezdődött egy másik fontos munka is: a szlovákiai magyar értelmiség egyfajta feltérképezése, bár ebben az esetben a „katalogizálás” lenne a pontosabb kifejezés, hiszen egy több mint 200 nevet, címet, alapvető adatokat tartalmazó lista készült olyan szlovákiai magyar értelmiségiekről, akikkel az egyes feladatok megvalósítása során számolni lehet. Különböző okok miatt a jegyzékbe felvett személyek közül sokan nem váltak aktív tagjaivá a társaságnak, s az SZMTT hatósugarát a legnagyobb erőfeszítések ellenére sem sikerült az egész magyar nyelvterületre kiterjeszteni.

Magát a társaságot is többen úgy képelték el, hogy az az értelmiség egyfajta szakmai fóruma lesz, ahol egyrészt az azonos érdeklődésű emberek megvitátnák szakterületük izgalmas kérdéseit, másrészt a különböző tudományágak művelői a tudományos étellel kapcsolatos problémákról cserélnének véleményt. Az alapszabály természetesen ennél jóval tágabb működési keretet biztosított, hiszen tudatosítottuk, hogy a szlovákiai magyar társadalom nélkülözni kénytelen olyan intézményeket (kutatóintézeteket, közművelődési létesítményeket stb.), amelyeket a többségi nemzet saját szellemi épülésére az állami költségvetésből működtet. Már az indulás pillanatában megfogalmazódott az az igény, hogy el kell végezni a szlovákiai magyar társadalom sokrétű feltérképezését. Az SZMTT szervezésében több szakmai tanácskozássra is sor került. 1991 decemberében Dunaszerdahelyen a szlovákiai magyarság egészségi állapotáról hangzottak el előadások, ezeket azonban megfelelő folyóirat és az anyagiak hiánya miatt sajnos nem tudtuk megjelentetni. A dunaszerdahelyi konferencia egyértelműen rámutatott arra, hogy a szlovákiai magyarság táplálkozási szokásai, életvitele és a kisebbségi sorsból fakadó stresszhelyzetek kimutathatóan visszahatnak a Szlovákiában élő magyarok életminőségére, várható élettartamuk akár évekkel is elmaradhat a szlovákiai átlaghoz viszonyítva. Ezen az összefüggésen szó volt az egészségi felvilágosítás fontosságáról, s természetesen az orvosok társadalmi szerepvállalásáról is. A társaság orvosi szekcióját ugyan azóta sem sikerült megalakítani, viszont a dunaszerdahelyi tanácskozás folytatásaként a komáromi *Selye Napok* keretében több ízben is tartottak orvosi szakmai napot.

A másik terület, amelyre figyelmünket összpontosítottuk, az agrárágazat volt. 1993 márciusában az ipolysági mezőgazdasági szakközépiskolával közösen az SZMTT a

dél-szlovákiai régió mezőgazdaságának helyzetéről, kilátásairól és a fejlesztésének lehetőségeiről rendezett szakmai tanácskozást. A rendezvényen elhangzott előadásokról az *A Hét* viszonylag részletesen beszámolt, sőt a középszintű agrárszakember-képzésről szóló előadás szövege meg is jelent a folyóiratban. Sajnos erről az eseményről más lapok nem tudósítottak, így visszhangja szerény volt.

A társaság természetesen folyamatosan figyelemmel kísérte a szlovákiai felsőoktatási intézményekben tanuló magyarok számának alakulását. A kedvezőtlen statisztikai adatok ismeretében arra az elhatározásra jutottunk, hogy a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetségével közösen összehívunk egy tanácskozást, ahol megvitatjuk a legfontosabb teendőket. A Pozsonyban megtartott összejövetelen meglepően sokan voltak és az elhangzott felszólalások alapján ítélve mindenki tisztában volt a helyzet súlyosságával. Az SZMTT felajánlotta segítségét a magyar középiskoláknak, ez az együttműködés azonban elsősorban az anyagiak hiánya miatt nem bontakozhatott ki. Mindenekelőtt azt szeretttük volna, ha a társaság tagjai a magyar iskolákban népszerűsítették volna a főiskolákat, az egyetemeket és általában az értelmiségi pályákat, beszámoltak volna saját munkájukról, hogy kedvet csináljanak a továbbtanuláshoz. A magyar főiskolások és egyetemisták szervezeteivel is kerestük a kapcsolatot, mivel úgy tapasztaltuk, hogy sokan nincsenek tisztában azokkal a lehetőségekkel, amelyek szakmailag és talán anyagilag is segíthetnének rajtuk. Több diák a társaság révén külföldi egyetemen tölthetett egy-két szemesztert, illetve bekapcsolódhatott olyan programokba, amelyek szakmai fejlődésüket segítették. Azt is kevesen tudják, hogy az SZMTT tagjai bírálják el a magyarországi posztgraduális képzésre jelentkezők kérvényeit, s eddig tudomásom szerint senki sem kérdőjelezte meg objektivitásu-

kat. Mindezek ellenére a társaság és a magyar egyetemisták klubjai között nem alakult ki tartós együttműködés, ami véleményem szerint elsősorban azzal magyarázható, hogy például a pozsonyi diákság féltucatnyi klubban aprózódott szét, és ezzel gyakorlatilag elenyészett az a kohéziós erő, amely annak idején a pozsonyi József Attila Ifjúsági Klubban még nagyszámú érdeklődőt volt képes egybetartani. Ez a szétforgácsolódás a jövő szempontjából is veszélyes. A mai szlovákiai magyar szellemi és politikai elit képviselői annak idején a különböző ifjúsági és diáklukokban ismerték meg egymást, és ezt a koncentrált szellemi energiát lehetett kamatoztatni a rendszerváltozás idején, illetve a következő években. Féltő, hogy a Csemadok fokozatos széthullása és a szlovákiai magyar diákmozgalom passzivitása legalább olyan súlyos csapást jelent majd a kisebbségi társadalomra, mint a kedvezőtlen demográfiai statisztikák és gazdasági mutatók.

Az SZMTT tevékenységéről szólva természetesen meg kell említeni azokat a rendezvényeket is, amelyek a magyar tudományos és szellemi élet kiváló képviselőinek évfordulóihoz kötődtek. 1991 szeptemberében Párkányban egy tudományos tanácskozás keretében emlékeztünk meg *Széchenyi István* születésének 200. évfordulójáról. A helyszín kiválasztása nem volt véletlen, hiszen a „legnagyobb magyar” egyebek mellett a Lánchíd felépítése körül szerzett elévülhetetlen érdemeket, s ezek éppen Párkányban, a Mária Valéria híd csonkjainak tövében kaptak különös nyomatékot. A társaság kezdettől fogva a híd újjáépítésének ügye mellé állt, és a Széchenyi-emlékülést követően a Pozsonyi Magyar Kulturális Intézettel közösen egy szakmai tanácskozást is szervezett, ahol a két város vezetőinek, valamint a híd potenciális újjáépítőinek jelenlétében bemutatták az egyes tervjavaslatokat is. Sajnos ezek a kezdeményezések is megfeneklettek a nagypolitika zátonyain.

A társaság egyéb akciói közül még megemlíteném azt a két emlékülést, amelyet Kőrösi Csoma Sándor halálának 150. és Jedlik Ányos halálának 100. évfordulója alkalmából rendeztünk. A Jedlik-megemlékezést a nagy fizikus szülőfalujának, Szímőnek a vezetőivel közösen szerveztük és sajnos ez volt az utolsó olyan rendezvényünk, ahol a társaság szervezeként lépett fel. Azóta jobbra csak az egyes tagok szerepelnek, például mint előadók a pedagógusok nyári egyetemén vagy a Csemadok valamelyik helyi szervezetének rendezvényén.

Ha ennek a lendületvesztésnek az okait keresem, mindekelőtt a megváltozott politikai légkört kell megemlítenem. A rendszerváltozáshoz elsősorban az értelmiség fűzött vérmes reményeket, de néhány év elteltével rá kellett döbennie arra, hogy az események alakításában nem játszhat meghatározó szerepet, sőt aktív jelenléte a kormányzó hatalom számára elfogadhatatlan. Nem véletlen, hogy az egyetemek anyagi gondokkal küszködnek, a tudományos kutatás már csak a megszállottakat vonzza, a tehetséges fiatalok jólmenő cégeknél vagy külföldön próbálnak szerencsét. Az SZMTT tagjai közül többen is egyetemen tanítanak, így tudom, hogy egyre nagyobb erőfeszítésükbe kerül korábbi életszínvonaluk megtartása. Sokan afféle szigetlakókká váltak, akik teljesítik ugyan az önmagukra kirótt penzumot, de már belefáradtak az időrabló – és sziszifoszinak tűnő – közösség-szervező munkába, mert ez az alkotáshoz szükséges energiát emészti fel. Úgy vélem, nagyon kellene egy professzionális kultúramenedzselő iroda, amely megteremtene bizonyos szellemi tevékenységek – pl. szakmai tanácskozások, ismeretterjesztő előadások – számára a szükséges kereteket. A Szlovákiai Magyar Értelmiségi Fórum ezt aligha tudná felvállalni.

A felvidéki közművelődés helyzete különösen az utóbbi két-három esztendőben kritikussá vált. A már-már megfi-

zethetetlen könyv- és folyóiratárak miatt az emberek egyre kevesebbet olvasnak, a közkönyvtárak sem tudják megszerezni a legújabb kiadványokat, így fokozatosan elveszítik látogatóikat. A határok ugyan jóval átjárhatóbbakká váltak, de Magyarországról elsősorban az olcsó szórakozást kínáló hahnbrigádok érkeznek hozzánk, amelyek lefölik még azt a keveset is, amit a szlovákiai magyar a kultúrára hajlandó költeni. A dél-szlovákiai vállalkozók – tisztelet a kivételnek – nem sokat törődnek azzal, mi lesz a szlovákiai magyar közművelődéssel és kultúrával. Talán majd unokáinknak és dédunokáinknak gondjuk lesz rá, csak félő, hogy adigra már nem lesz mit pátyolgatniuk...

(1998)

---

*) A fenti írás – lényegesen lerövidített változata – a *Szabad Újság* hasábjain látott napvilágot 1998 elején, amikor még a Mečiar-kormány volt hatalmon. Azóta vitathatatlanul történt bizonyos előrelépés, hiszen időközben az MKP kormánypárttá vált, újjáépült a Párkányt Esztergommal összekötő Mária Valéria híd, létrejött a *Selye János Egyetem*, új tudományos műhelyek, művelődési intézmények alakultak, Szlovákia is az EU tagja lett. De továbbra sem változott lényegesen a felvidéki magyar reál- és műszaki értelmiség, s általában az értelmiség *statiszta*-szerepe. Szellemi teljesítményét a politikusok csak ritkán értékelik vagy méltatják, véleményére nem túlságosan kíváncsiak, s mindezt összekuszálja a humán értelmiség egy részének alig leplezett szembenállása a felvidéki magyar értelmiség nagyobb hányadát kitevő reál- és műszaki értelmiséggel. Továbbra sem megoldott a szellemi tevékenység anyagi támogatása, a kisebbségi kultúra állami finanszírozását sem a mai formában képzeljük el, hiszen a különböző érdekcsoportok tagjaiból kreált „alkuratóriumok” csupán *elosztják* (általában egymás között) azt a minimálisra faragott összeget, amelyet a kormány egyáltalán hajlandó a kisebbségek kultúrájára fordítani. A jelenlegi (s már évek óta változatlan)

80 millió koronán vagy 12 különböző szlovákiai kisebbség osztozik, holott csak a szlovákiai magyarokat ennek az összegnek a 6-7-szerese illetné meg, ha a kultúrára fordított (egyébként még így is jelentősen alulméretezett) költségvetés részarányos elosztásából indulnánk ki. Továbbra sem találtuk meg a módját annak, hogyan beszélhetnénk meg közösen a kisebbségi civil társadalom legfontosabb problémáit és a lehetséges megoldásokat. Az ún. *szakmai fórumokon* megfogalmazott észrevételek és javaslatok csak ritkán jutnak el a megvalósulásig, többnyire sziklaszirtekhez csapodó tengervízként hullanak vissza a mélybe.

MIHÁLYI MOLNÁR LÁSZLÓ

Fekete dal

(*Dúdor István halálhírére*)

ezen az éjszakán sem álltak meg
a tehervonatok
csak árnyak kerültek át
a síneken
döglött kutyák ugatták
a holdat
a holtat

már nyár volt
nyár mintha mindörökre

a vásznon kifakult a festék
ku-klux-klant játszottak
a fehérek és a feketék
adj király katonát
elvesztettem zsebkendőmet
büdös tojást csen-csen gyűrűt
közelebb közelebb Uram tehozzád...
vidd el ki kell még
szólítsd magadhoz

hol voltál
amikor a tékozló fiú...

(ajánlás)

egy régebbi nyár emléke
jár még eszemben
ültünk a tűznél hajnalig
mikorra elfogyott a bor
s az ég is derengett
Attilát idéztük
s a Mindenséget
árvaságunkban

MIZSER ATTILA

avítt szonett

a tender él habár kopik a sarmja
az anyagban ma minden értelem
rétegben tart de halál szégyellem
(e könnyű szerben hogy lelek szavakra)

most lapályon (de ez is kegyelem)
hogy nincs nincsen a telefon kinyomva
ki gondolná hogy én voltam idolja
nincs verdám mi teper a terepen

büszke nyomorult voltam én ma fáj
hogy nem látom okát helyét ha száz
gazdag egy lapban jaj mitől tolong

és máshol másfokon csupán a poszt oly
népszerű amit dicsér a tanár
s otthon modern helyett modellre gondol

Klára

(részlet)

I. a 81-esen (allegro)

Ahogy csörög a nyála Bratislava térképe felett, csattog a nyelve, mikor hozzáér a szájpadláshoz. A „cs”, „s”, „ts” vagy ezek variációinál hallani jól. A „csillag” szóban például mindig: „csillagos ég”, vagy „a csillagok állása szerint”, esetleg „te milyen csillagjegyben születted?”

Tényleg, milyenben?

Tényleg, akkor most mi van? Akkor most a térkép vagy ez?

Ez a vesszőparipája, mondta később a kolléga, ezen nyargalászik: a horoszkópok. Olvasott egy könyvet efféle dolgokról, azóta más nem nagyon érdekli. A csillagok...

Ikrek, bökte ki végül.

Szép csillagkép, Castor és Pollux, két fényes pont a délkeleti égbolton. Decemberben már jól látható, az Orion, a Bika és a Szekerek között – ismeri? Nem ismeri, a Kisgöncölt meg a Nagygöncölt ismeri, és azokat is csak ritkán találja meg. Nem meglepő egyébként, hogy nem ismeri – az Ikrek egyik fő jellemzője a felületesség, a felszínes tudás...

Bratislavát mennyire ismeri?

Felületesen.

A diszpécserhölgy felkönyökölt a préselt fa íróasztalon.

Nos... ezen a térképen megtalálni Bratislava tömegközlekedési vonalainak teljes hálózatát, az 1-es villamostól az 518-as éjszakai járatig mindet. Amint látható, a zöld vona-

lak a villamost, a pirosak a buszt, a kékek a trolibuszt jelzik, a megfelelő színű téglalapok a végállomásokat. A sárga folt a térkép közepén az egyes számú tarifakörzet területe. Ezt most odaadom önnek, kérem, nézze át alaposan! A saját érdekében.

Miről nem szóltam még?

Igen, a jegytípusok, paragrafusok, egyéb hasznos tudnivalók, mindent megtalál abban a vékony füzetben, amit, ha jól tudom, már megkapott. Kérem, ezeket is nézze át, és a járatok útvonalaival együtt a legrövidebb időn belül tanulja meg! A szerződése szeptember elsejétől szól, három hónapos próbaidőre. Később meghosszabbítható, ha úgy alakul. Néhány személyes jó tanács: saját zsebre ne dolgozzon, ha elkapjuk, mehet vissza rögtön Filakovóba krumplit kapálni! A fizetése fix, nem számít, hány potyázót kap el, de azért igyekezzen, év végén jutalmat osztanak, kár lenne kimaradni! S végül ne feledje, ön azért van itt, hogy az utasoknak megérje megvenni a jegyüket.

Világos? Világos.

A diszpécserhölgyel nem lehet lacafacázni. Ő aztán megmondja, kerek percc.

Az Ikrek uralkodó bolygója a Merkúr, ami mozgékony-ságot, jó kommunikációs készséget jelent. Nálunk e pozitív tulajdonságait remekül kamatoztathatja – persze azon is múlik, mennyire tudunk majd együttműködni. Mindezek ellenére, kedves Ikrek, úgy gondolom, hogy ön csapnivalóan rossz revizor lesz.

*

Ne nézz a szemükbe, mondta a kolléga a Bajkalskán, egy podnyikban ülve. Ő nevezte így, podnyik, a nejlonnal takart billegő asztalra támaszkodva, és hosszan, kollegiálisan, kicsit már részegen az Ikrek szemébe nézett. Ha félsz tőlük,

ne nézz a szemükbe! Láttam, hogy félsz, ne mondd, hogy nem, láttam! Előkapod a kártyádat: jegyeket, bérleteket kérem ellenőrzésre, legfeljebb ennyi, és nem nézel a szemükbe. Csak nyomulsz és vágod őket, mint a répát. Jegyeket, bérleteket... és ne félj te semmitől, hadd féljenek ők!

Söralátétet csúsztat a rövidebb láb alá. Pillanatok alatt eltűntet negyven deka franciasalátát, jót húz a csapolt tízes közelből, böfög. A lenyalt alumíniumvillával a maradék sörből kikeveri a szénsavat. Ezek belebasszák mindenbe, aztán csak felfújja az embert. Te mit iszol, te nem iszol? Nem tudom, valami narancsot... Narancsot már, hülye vagy? Jó, akkor talán egy pohár bort, száraz fehér, van itt ilyesmi? Vlašký rizling, müller thurgau... Akkor müller thurgau, két deci, és a számlát is kérem!

Rendel még egy kört, plusz válltömésnek rumot, mert van a sörital, és van a rumital... (beletenyeregni a hamutartóba azért nem kell), és van még a nagy kurva élet. Az van. Főleg az. Én már csak tudom. Ebben utazott jó pár évig. Sofőr volt a SAD-nál. Mindenki engem baszogatott, de ennek most már vége, most majd én fogok mindenkit baszogatni.

Az Ikrek kiitta harmadszor is a két deci müller thurgaut. Egész nap nem evett, alig valamit. Gyomra csomóban, többször nagyvécén. Anális szorongás, mondta később a doktor.

Az ital megzavarta a fejét.

Reggel még úgy volt, ha vége a műszaknak, kimegy a Hlavná stanicára, és az éjszakai gyorsal iránnyal Filakovó! Leszarom ezt az egészséget, és elhúzok a picsába! Köszönés nélkül. Ez volt a terv. Most viszont már úgy gondolta, miért ne, sőt egyáltalán! Nem nézni a szemükbe, senki szemébe nem nézni, és kész. Slussz-passz, ennyi. Jegyeket, bérleteket kérem ellenőrzésre, és ezek majd... igen, ezek majd félni fognak.

A kolléga jó fej, az most már biztos, valódi vagány, érti a csíziót, a középhullámon meg Sinatra szól, és furcsa ez a déli szél, mintha átfújna az emberen, mintha átfújna a revizionon, ha-ha-ha, és miért ne csinálhatnám én ezt végig, mondjátok meg, miért ne!

*

A kollégától a hónap elején, egy szomorúan nedves délelőttön hurcolkodott el.

Az Ikrek nagyon megörült, mikor a kolléga felajánlotta szoba-konyhás albérleti lakását, mondván, amíg a helyzet itt nem tisztázódik, és amíg az asszonyka fel nem jön utána (mármint ide, a kolléga után, Bratislavába), addig szívesen és tényleg bármikor, bármeddig, vagyis addig megosztja királyságát. Persze csak ha neked is megfelel, kacsintott ravaszul, naná, hogy megfelel (a szlobodárkánál azért frankóbb lesz, gondolta), akkor érezd magad otthon!

Az Ikrek, immár biztos fedéllel a feje fölött, hamar rákapott a müller thurgaura. Száraz fehér indul, két lépésben mattot ad, visította a klotyó előtt állva, miközben a kolléga nekilátott a hat tojásból készült szalonnás rántotta elfogyasztásának. Hüpp, hüpp, hüpp, barbatrúkk, volt tojás, nincs tojás! Ennek még valamit, dőlt hátra a recsegő ikeás széken, miután egy újabb szelet szezámagos kenyérral kitunkolta a teflont. Lekvár, kenőcs, kovászos uborka, vajjas fokhagymás pirítós, két behűtött közel plusz egy rumba csoki desszertnek pusztultak el még rövid időn belül.

Jóllakott.

Nagyokat böfög, elégedetten simogatja szőrös mellét. Pocakjának mintha arca volna.

A tévében valami svéd film megy.

Az Ikrek szerette a svéd filmeket, mert azok olyan nyomasztóak, fekete-fehérek. Pont olyan, mint én, gondolta, pont olyan, mint ő itt Bratislavában, mert az Ikreknek Bra-

tislava fekete-fehérben volt meg. Színeket csak azon a térképen látott (zöld vonal a villamos, piros a busz, kék a troli), amelyet a diszpécserhölgy adott neki. Mint a 39-esen. Vagy a 88-ason, ami átvisz a Starý moston. Vagy az 5-ös villamos az alagútban... Pont olyan, dőlt hátra a rugós díványon, és kortyolt egyet a száraz fehérből.

A kolléga nem kimondottan a svéd filmeket szerette. Sőt, kimondottan nem. A svéd fekete-fehéreket meg pláne. Fél szemmel hunyorgott egy darabig a készülék előtt, aztán az előretartott hüvelykujjával, mint nagy festők, ha arányt vesznek, arányt vett a képernyő jobb oldalán síró svéd színésznőről. Néhány másodperc múlva ugyanezt tette a képernyő bal oldalán magát épp öngyilkolni készülő svéd színésszel is. Mikor a mozdulatsort megismételvén újra a svéd színésznővel próbálkozott volna, a hölgy ravaszul eltűnt a képernyőről, és helyébe nyomasztó svéd táj (magányos fa, borús tengerpart) került. Unalmasak ezek a svéd filmek, horkant fel ingerülten, és kitévkapcsolózta az egész svéd bagázst.

Elaludt.

Valamikor három és négy óra között aztán hirtelen felült az ágyon, és hangosan káromkodni kezdett: érzem, a gecik megint nyitva hagytak egy ajtót valahol! Az Ikrek egy női magazinban olvasta, hogy hajnali három és négy óra között alszik a legmélyebben az ember, ezért ebben az órában halnak meg a legtöbben. Már gyerekkora óta erős halálfélelem gyötörte (bár ezt még a doktornak sem mondta el), nem meglepő hát, hogy a kérdéses órában nem aludt. A kollégát figyelte, ahogy kipattan az ágyból, veszettül kirohan a folyosóra, és az egész lépcsőházban, a földszinttől a tizenkettedik emeletig ellenőriz minden ajtót, külsőt, belsőt egyaránt, míg meg nem találja azt az egyet, amelyik tényleg résznyire nyitva áll. Egy ajtó azért van, hogy be legyen csukva,

üvöltötte, és nem azért, hogy ki legyen nyitva! Mi a fasznak akkor ajtó? Ha ki van nyitva?

Az Ikrek elköltözött.

Dúbravkán, a 34-es, a 35-ös, a 83-as busz, valamint az 1-es, az 5-ös és a 12-es villamos végállomásánál, Pri kríži, szigorúan a második tarifakörzetben talált egy garzonlakást. Kivette. Azonnal. Rámegy majd a fél fizetés. Nem számít. (A kolléga jó fej, még kölcsön is adott.) A belvárostól több mint fél óra – jobb esetben. Az ötödiken. Lift elakad, lift elindul. Lift elakad, hosszú-hosszú időre, az Ikrek persze benne. Ablak nem szigetel, ajtó nem szigetel. Postaszekrény feltörve, később postaszekrény nincs stb. Örült a lakásnak, tényleg. Majd később plakátokkal, fotókkal, ilyenekkel a szobát, a csupasz falakat kicsit lakhatóbbá, plasztikusabbá tenni. Aztán mégse. Nem akarom magam itt ott-hon érezni, mondta a telefonba. Ott itthon. Semmiképpen. Az a körülcsempézett, kényelmes kád, amelyet a kollégánál annyira megkedvelt, az viszont hiányzott.

Fürdeni!

Belelépni a forró vízbe, lassan, először az egyik láb, aztán a másik. Észrevette, ha csak egy lábbal áll a vízben, melegebbet is kibír. Szerette, mikor a térdén azt az utolsó kis pontot is ellepi a víz – egyáltalán, mennyire fontos, hogy a térdet teljesen ellepje a víz. Szerette érezni, ahogy puhul a bőr, ahogy fokozatosan átmelegszik, és a legbelsőbb sejteket is áthatja a forróság. Csak feküdni ott, behunyt szemmel, időnként megvizezni az arcát, ezt szerette. S mikor teljesen elbágyadt a hőtől, a párától, tarkójára langyos vizet csorgatni... Kihúzni a dugót, nem mozdulni, figyelni, ahogy az Ikrek teste lassan visszanyeri eredeti súlyát.

Jegyeket, bérleteket kérem ellenőrzésre!

Ő az első ajtón, a kolléga a hátsón. Felmutatja a kártyát, kezdi szépen sorban. Senkinek nem néz a szemébe. A kolléga a busz végéből átkacsint. Megy ez nekünk, pajtás, nem megmondtam?!

Az Astronomickán kezdtek, a 97-esen. Hradská, Vrakunská, Komárovská stb., aztán a Prístavný most, onnan át a 96-osra, Dolnozemská cesta, Mamateyova, egészen a Petržalka–Holíčska végállomásig. Potyázó nem akadt, csak egy szerencsétlen csöves, szakadt, szürke posztókabátban. Pörköltcukor-, ázottkutya-szag. A kolléga csak legyint, hadd menjen, úgysem tudsz vele mit csinálni. Páran megjegyzéseket tesznek, ne foglalkozz velük! Nem foglalkozom velük.

Kis papírmunka, aztán a 98-assal egészen a Bajkalskáig. Egy tízes közel, ügyesen, két deci müller thurgau. Vágni, mint a répát! Fel a 39-esre, megfingatjuk az egyetemistákat. Most még kevesen vannak, a szemeszter odébb van. Trnavské mýto, Račianske mýto, Mýtna, Zochova, Lafranconi, Mlynská dolina, minden rendben. Ezek túl becsületesek. Elsősök, tacsók még. Jövőre majd, ne félj, ott basznak át, ahol csak tudnak. De mi résen leszünk, és megropogtatjuk a mogyoróikat. Erre mérget vehetsz!

Egy jó kebab negyvenért, az araboknál. A kolléga csak küssörözik, messze még a fájront. Stíröli a csajokat. Pontozza. Egytől tízig. Azok meg semmi, csak rogyadoznak a kövér hátizsákok alatt. Lassan töltik a Šturákat. Alattam rogyadoznátok, kicsibék! Az ott például, az a hullámos kis barna egész jó, egy hetes, mondjuk, vagy az a szemüveges, valami entellektüel lehet, biztosan verseket ír meg filmkritikákat, kicsit nagy a segge, hátulról mint a človeče-bábu, azért elmenne – egy ötös, szigorú vagy, jó, legyen öt és fél, legyen átlagon felüli! És az a hosszú szőke, ahhoz mit szólsz,

az a legjobb, az már egy nyolcas is megvan, de az már foglalt, és az mióta gond neked, végül is, mondasz valamit.

Azt nézd, ott az ablak mellett, ez már a 81-esen, úgy hat óra tájt, fájront felé, az Einsteinova környékén, a sofőr mögött, abban a fehér harisnyában! Nem rossz, de nem ám, kicsit fiús, a rövid frizura miatt, olyan szűzies. Kilenc, vagy tudod, mit, legyen tízes, ma már jobbat úgysem találunk!

Kint hideg szél, de a nap az ablakon keresztül mintha melegítene. Időnként a magasabb fák, épületek bevillognak. A Rusovská cesta jön, aztán a Námestie hraničiarov. A lány a fehér harisnyában, mindjárt a sofőr mögött, az ablaknál. A film itt kétfelé fut: az ablakban, menetiránnyal ellentétesen, és a sofőr mögötti plexiüvegen, menetiránnyal azonosan, kétszeres sebességgel.

Ezt nézi.

Jegyeket, bérleteket kérem ellenőrzésre! Az Ikrek pillantása a lány harisnyájára téved. Csipkártyát kotor elő az oldaltáskájából – študent, ez áll rajta, három hónapos bérlet, minden rendben, köszönöm. Na, hogy hívják? Nem tudom, nem néztem meg. És mit néztél meg, a csöcseit legalább megnézted? Szeplős. Mi szeplős, a csöcsei szeplősek? Hülye vagy, az arca szeplős. Szóval ronda! Nem, nem ronda, nekem tetszenek a szeplősek. Attól az még ronda! Nem ronda. De nem is tízes...

A következő megállónál a lány leszállt. Mi volt az, melyik utca, nem figyeltem. Az Ikrek nem figyelt. Most a Technopol jön, szóval a Technopol előtt eggyel. A 81-esen. Megnézem majd otthon, a térképen...

Lezuhanyozott. Késő éjszakán. Leült a konyhaasztalhoz. Teát szürcsölt, bögréből, tenyerét erősen a forró porcelánhoz szorította.

Trikóban, gatyában.

Itt vagyok, mondta később a telefonba, itt vagyok, és ez most a legfontosabb.

Kicsit megnyugodott.

*

Fél pohár száraz fehér éhgyomorra bizakodóvá tesz.

Később bebusozott a 83-assal, csak úgy privátim. Hallotta, ahogy két csitri pár sorral mögötte összeség: revizor! Te jó ég! Akkor ez most már azt jelenti, hogy... akkor ez most mit is jelent? Semmit nem jelent. Meglepő azért, hogy ilyen hamar, hogy ennyi idő elég volt, hogy az Ikek itt, Bratislavában is megtalálja, úgymond, a saját legkisebb közös többszörösét. Hogy rövidre zárjon. Még csak szeptember eleje volt, és a dolgok úgy álltak, hogy... szóval úgy álltak, ahogy álltak: felismerték. Végül is, abból a pár száz, sőt pár ezer ember-utasból, akivel naponta – a kolléga szerint – érzelmi konfliktusba keveredik (félnek tőle, állítja ő, de az Ikek ezt nem így gondolja), nem meglepő, ha néhányan emlékeznek rá. Ha néhányan emlékeznek az arcára. És lerevizorozzák.

Filakovón ez normális dolog. Mész az utcán, ők jönnek szembe, és tudod, hogy ez ma már volt egyszer. Ők is tudják. És jaj neked, ha nem valami konkrét céllal haladsz éppen, ha nem A pontból B pontba, hanem csak úgy lődörögsz, sétafikálsz! Megjegyzik az arcodat, összesúgnak mögötted.

Összesúgnak az összesűgők.

Az Ikek itt, Bratislavában senkire sem emlékezett. Nem nézett a szemébe, nem nézett az arcába, úgy, ahogy a kolléga tanácsolta, senkinek. És ez így működött is. És ez így működött. Arra a lányra például, a fehér harisnyában, aki leszállt a Technopol előtt eggyel, a 81-esről (egyébként Romanova, ez van a Technopol előtt eggyel), rá sem emléke-

zett. Csak a fehér harisnyára. A szeplőkre, hogy az arcán szeplők voltak. Az arcára nem.

A Pražskán szállt ki később, a felüljáró előtt. Végig a Štefánikován, végig az Obchodnán. A kirakatokban mindenféle csábító szirszar, csillogó bővli. Hamar megszerette. Aztán le a Dunaj-partra. Rázusovo nábrežie. Felkönyökölt a gátra, mögötte elcsörömpölt a 12-es villamos.

Leste a folyót. Leste, ahogy folyik.

Ez már Petržalkán, ahogy átballagott a Nový most alsó szintjén, végig a „graffiti-soron”. Jött a 81-es. Épp a 81-es jön, gondolta. Felugrott. Ment egy darabig. Kemény, derék-szögű kanyarok, remegett a csuklós. Az utasok lassan fogytak. Nem fogyóztak, röhögött fel az Ikek, csak lettek egyre kevesebben. Itt-ott már ülőhely is akadt. Vajon hány pottyázó van, kíváncsi lennék... Fúj!

A Romanován szállt le. Az eső szemerkélni kezdett, nyitogatták az esernyőket. Az Ikeknek nem volt esernyője. Volt viszont jobbra egy élelmiszerbolt, a bérházak alagsorában – oda be.

A bolt amolyan se kicsi, se nagy. Kicsi ahhoz, hogy eltévedj benne, de elég nagy, hogy ne tűnj fel, ha rendszeresen jársz ide müller thurgaut vásárolni. Két pénztárgép, egy pénztáros kisasszony, egy hosszú sor. Az Ikek rájött, filakovói tapasztalataiból többek között, hogy a sor nem azért halad lassan, mert hosszú, hanem azért, mert a hosszú sorokban mindig van egy problémás ember. Ebben is volt. Közvetlenül az Ikek előtt állt, ötvenen túl, mindenén túl, szürke műszálás kosztümben. Bajuszban. Először gond volt a zsírmentes tej, mint kiderült, nem volt egészen zsírmentes, aztán a joghurt, nem gyümölcsdarabos, hanem lekváros, ráadásul az sem volt zsírmentes, a vécépapír krepp, az kidörzsöli stb., stb., végül azt a doboz konyakos meggyet hogy csomagolják már be (és masnival), mert ajándékba lesz!

Becsomagolták. Ez már a kijáratnál: nyitja az üvegajtót, nem néz hátra, persze kilép, ösztönösen hátranyúl, nehogy becsapódjon, az Ikrek mögötte, menne ki ő is, tartja az ajtót, a bajszos benyúl a lába közé. Elnézést! Nem történt semmi.

A bolt előtt néhány rossz arcú alak lődörög. Papírzacskóból mintha, isszák a csucsót. Az Ikrek hozzálát a tíz deka parizerhez, a három kiflihez. A kefirhez. Egy húszasból majdnem kijött az egész. A rozsdás korlátra támaszkodva. Valami még mindig szítál, olyan permetszerű. Nem érdekes.

Nézi az érkező buszokat. Jönnek szépen sorban. A Romanován. Először a 95-ös. Aztán a 181-es. A 81-es már ritkábban, úgy 15-20 percenként. Lemérte. Még egyet megvár, egy 81-est, döntötte el végül. Az eső bekeményít, akkor mégse, induljunk...

És ekkor megáll – és ekkor állt meg a 81-es.

Ajtók kinyílnak, egy pillanatnyi dermedt semmi, aztán elsőnek száll le, az első ajtón. Fehér harisnya, térdig érő sötét szoknya, az oldaltáska, egy norvég mintás pulóver, a kinyíló fekete esernyő, és már indul is. Át a zebrán, még a busz előtt, a kereszteződésben...

Az Ikrek megtörli a száját, utánrag. Elindul ő is. Némi ütemkéséssel, a korlátot megkerülve ér a buszmegállóhoz, a kereszteződéshez. Nagy lett épp a forgalom, a lány már befordult a sarkon, tűnik el szem elől, de talán ott, a furgon után (turul euoline, ez áll rajta), talán ott lesz egy kis hely! Átszalad a zebrán, a sarkon balra, a lány után... meglátja... a fekete esernyőt, ahogy tartja, szinte függőlegesen. Mintha kötélhányalra, lábait egymás elé, nem éppen bizonytalanul, légiiesen inkább, a járda vizes tükrén megkettőződve. Jobbra juharfásor, balra topolyák. Egy hokipálya. A srácok teniszlabdákkal passzolgatnak, a csajok a tribünről figyelik. Aztán bérházsor, vagy tizennégy emeletes. A második bejá-

rat előtt a lány megáll, oldaltáskájából kulcsosomót kotor elő, összecukja az ernyőt, lerázza, azonosítja a mágneskódot, bemegy. Tíz másodperc nagyjából, legfeljebb tizenöt, az Ikrek is odaér. Második bejárat, nem lassít, ahogy elhalad előtte, benéz. A lány a levélszekrényt nyitja, reklámpapírok, talán egy boríték... felső sor, jobbról a második. Csak egy pillanatra látja, megjegyzi: felső sor, jobbról a második! Továbbmegy. Fodrászsalon, vegyeskereskedés, kisebb bútorüzlet stb., majd a bérházsor végén hirtelen megáll. Megfordul. Fejben ötvenig számol.

Elindul visszafelé...

A második bejáratból egy középkorú nő elhízott tacskövel tolat kifelé. A kutya veszettül ugat, a nő káromkodik, a póráz beszorult az ajtó alá. Segíthetek, nem lehet bírni ezzel a kutyával, tudja, a tacsókó hebrencsek kicsit, tudom, köszönöm, viszontlátásra, viszontlátásra.

Felső sor, jobbról a második.

A postaládán ez áll: Klára Karafiátová, 9. emelet.

Klára.

Nem is tudom, nem ezt képzeltem, nem tudom, mit képzeltem, de nem ezt. Azért nem olyan rossz, Klára, végül is...

Indult volna kifelé, de a mágneskód megállította.

Ez bizony csapda! Pedig hallotta, ahogy a zár bekattan, ahogy klatty, mondta, és kész. Klára, te drága, most aztán jól behúztál a csőbe! Mindjárt kezdődik az esti műszak, a kolléga már valamelyik podnyikban melegít, én meg itt szerencsétlenkedem. Nyomás fel a kilencedikre, mondaná, becsengetni, aztán ide figyelj, Klára, az a nagy helyzet van, hogy... és két dögöt mindjárt egy csapásra. A kolléga megoldaná, tutira, ne félj!

Mászkált egy darabig a külső ajtó–liftajtó–postaszekrény Bermuda-háromszögben, vacillált. Majd csak jön valaki, mert olyan nincs, hogy valaki ne jöjjön, vagy mit tudom én.

Közben az jutott eszébe, vajon milyen lehet Klárának lenni egy mágneskódos lépcsőházban a Romanován, a Technopol előtt eggyel. Ez jutott eszébe. Biztosan jó lehet. Legalább annyira jó, mint Ikreknek lenni Dúbravkán, ahol nincs mágneskódos lépcsőház, sőt, asszem, már postaszekrény sincs. Klárának azért jobb lenni, gondolta, valamivel.

Kezdte volna éppen sajnálni magát a sötétedő bejárati ajtó üvegén, mikor a liftet valaki felhívta, és az Ikreknek csak úgy, derült égből villámcsapás, igen vad ötlete támadt. Belső zsebéből előhúzta munkanaplóját (közben a lift megállt, kábé az ötödiken), kitépett egy lapot (hallotta, hogy beszállnak), és nagy, nyomtatott betűkkel (a lift elindult lefelé) ezt írta rá: KLÁRA, KÖVETTELEK. TALÁLKOZNI AKAROK VELED! HOLNAP, HA NEM SZÁLLSZ LE A 81-ESRŐL, A TECHNOPOL ELŐTT EGGYEL, hirtelen nem jutott eszébe a Romanova, LEÜLÖK MELLÉD.

A lift leért, két baseballsapkás srác rontott ki belőle, kódoztak, el.

Az ajtó (már megint) csukódik.

Az Ikrek gyorsan kettéhajtja a papírt: felső sor, jobbról a második, bedobja, és mielőtt a zár bekattanna stb., eltűnik a bejáratból.

*

Hüpp, hüpp, hüpp, barbatrűkk – az esti műszak alatt a kolléga becserkészett valami nőt.

Vrakuňa (ez még nem a nő, csak a körzet neve), Dolné Hony-Čiližská, a 201-es troli végállomásánál. Errefelé kísértettek, a kolléga persze már szeszesen, a két vadászgörény, ahogy később magukat nevezték röhögve a kintinban. A Gagarinova előtt csípte el, a nő csak hadonászott, vállát vonogatta. Most járt le a bérletem... éppen újat akartam... éppen... csak ilyenkor este... tudja... az automaták, hol működnek, hol nem...

Tudom.

Leinvitálta a 201-esről, a Gagarinován.

Az Ikrek csak figyelt, hogyan is kell ezt – a kollégát, ahogy invitálja le. Ha nincs, hát nincs, konstataulta (mármint bérlet, jegy, bármi, amivel szabályosan utazni lehet) a sokat tapasztalt revizorok nyugalmával. Kérném akkor az iratait, vagy hajlandó esetleg itt a helyszínen kifizetni a büntetést? És nem lehetne, hogy, nyögi, valahogy... máshogy... esetleg? A kolléga latolgat, kapargatja bozontos szemöldökét. A nő a vállát, egyre. Lehetni lehetne éppen...

Megegyeztek végül, naná! Még fájront sem volt, de már a Malí františkániban vihogtak tele szájjal. A nő brindzás haluskát rendelt, a kolléga rum-kissörözött. Aztán brindzás haluskát ő is. Csak semmi dehoneszt, mondta később az Ikreknek, megvan az nyolcas is. Megvan az negyven is, mondta az Ikrek, de negyvenöttnél tényleg egy nappal sem. Irigyled, azért! Irigyli a halál, azért! (Kicsit tartott az Ikrektől a kolléga, ki hitte volna. Kicsit feszengett a közelében. Azért az Ikrek is piás volt már. Az alkohol beszélt belőle, állapították meg később a remízben, már szakszerűen.)

A gagarinos nőhöz egy halott férj, egy nyolcvankilós bernáthegeyi és három gyerkc tartozott még, derült ki fokozatosan, ebben a sorrendben. A legnagyobb már gimnazista, utolsó éves, a matfizre készül, kell a pénz, és nem bérletekre, nem holmi büntetésekre kótyavetyélni el!

Össze-össze járogattak később, alkalomadtán.

És a kolléga elégedett volt, nagyon-nagyon elégedett. Elégedett vagyok, mondta az Ikreknek, nagyon-nagyon (ezzel a gagarinossal). Boldog? Még az is elképzelhető. Lehet, hogy tényleg megvan az a nő... nyolcas is.

Hát az asszonykával mi lesz most akkor?

Mi lenne az asszonykával, az majd még mindig jön... mármint ide, Bratislavába, a kolléga után, bizony, hogy jön.

Mert a kolléga szereti az asszonykát, ez az igazság. Mert a kolléga belezúgott a gagarinos nőbe, ez az igazság. Mért nem fogsz már te is valami nőcskét magadnak, vágott vissza kapásból.

Igen, a kollégának időnként sikerült néven neveznie a dolgokat, ez az igazság.

*

A 81-es a Hlavná stanicáról indul, át a Hodžovo námes-tie, a Zochová, a Nový most megállókon. Aztán már Petržalka jön. Az Ikrek úgy okoskodott (mivel nem tudta, hol fog felszállni a lány, szóval hogy hol száll fel Klára a buszra), a Hlavná stanicán kezdi majd. Úgy négy felé. Onnan le a Zochovára. Mert a lány... Klára, nehéz ezt megszokni, hogy Klára, valószínű, hogy a híd előtt szállt fel még tegnap, dehogy tegnap, mikor a kollégával... mindegy, mert a híd után már nem szállnak fel olyan sokan, a híd után inkább már lefelé szállnak, és erre nyilván emlékezett volna. A fehér harisnyára mindenképpen. Tehát a Zochován megvárja majd a következő 81-est, és megy egy megállót. Aztán ott a következőt, és így tovább, egészen a Romanováig. Egy megállónyi idő elég lesz, elég kell, hogy legyen, hogy az Ikrek meggyőződjön: rajta van, vagy nincs rajta Klára a 81-esen. Ennyi megállónyi 81-es, ha jól számolom, hat a Romanováig, elég lesz, elég kell, hogy legyen: hogy rajta legyen vagy ne legyen rajta Klára a 81-esen.

Így okoskodott.

Ha nem lesz elég, ha nem lesz rajta: akkor úgyis mindegy.

Akkor az azt jelenti, hogy... mit is jelent? Azt jelenti, például, hogy Klára nem kapta meg a levelet. Ez könnyen elképzelhető. Aznap, tegnap Klára már nézte a postaszekrényt, hisz látta, hogy nézte (felső sor, jobbról a második), minek nézte volna meg még egyszer? Tényleg, minek? De reggel megnézhetette! Igen, reggel megnézhetette. De minek

nézte volna meg reggel? Tényleg, minek? Valaki el is lo-phatta (ujjával kipiszkálhatta, egy bottal kipiszkálhatta, ce-ruzával kipiszkálhatta, benzinnel leönthette és felgyújthat-ta, a postaszekrényt leverhette, mint Dúbravkán, az épüle-tet lerombolhatta, Klárát megölhette stb.) a levelet. Egy mágneskódos lépcsőházban nehezen elképzelhető. Egy mágneskódos lépcsőházban minden elképzelhető. De mi van, ha megkapta és... és mi? És eldobta. Elolvasta, össze-gyúrte, eldobta. Miért dobta volna el? Miért ne? Igen. Va-lószínű, hogy eldobta. Én is eldobtam volna, morfondíro-zott az Ikrek. Nem, én nem dobtam volna el, semmiképpen, én ott lennék valamelyik 81-esen, és kíváncsi lennék, igen, az Ikrek kíváncsi lenne. És semmiképpen nem szállna le. A 81-esről. Semmiképpen. És Klára? Ó, istenem, Klára... bár-csak leszállna! Bárcsak rajta sem lenne a 81-esen, és ha ott van, akkor... bárcsak leszállna!

Nem volt ez teljesen végiggondolva az Ikrek részéről, gondolta végig első ízben. Csak úgy ripsz-ropsz levelet rak-ni egy ismeretlen lánynak, egy ismeretlen Klárának a posta-szekrényébe. A Romanován, a Technopol előtt eggyel, egy mágneskódos lépcsőházban. Csak úgy, affektból. Ha úgy dönt, hogy fel sem száll a 81-esre (mert Klára dönt, mindig a Klárák döntenek), vagy ha úgy, hogy felszáll, és leszáll a Romanován, a Technopol előtt eggyel, akkor én... megér-tem.

Az Ikrek megérti majd, hogy Klára úgy döntött, ahogy döntött.

A Hlavná stanicán lenyomott egy kissört, aztán még egyet (šariš volt, mních, nem tudom, mindegy), alapozónak egy szikkadt fasírtot. Nézte az induló vonatokat. Filakovó-ba. Most nem megy, később megy csak, úgy fél hat felé. Most jön. Filakovón gemert csapolnak, általában – Geme-ran, így hívják a gyorsot is, amelyik jön, amelyikkel az Ikrek

is jött. Annó, Bratislavába. Sokszor látják itt, a Hlavná stanicán, sokat jár ki ide. Csak úgy. Nézni az érkező, az induló vonatokat. Filakovóból Filakovóba. Bármikor elmehetnék, akár a következővel is!

Megivott még egy kissört, elpasszolt még egy induló 81-est, spongyát rá, Klára várhat. Már az első randiról késni fogok, ha-ha! A következőre felszálok, isten bizony, a következő 81-esre.

A következőre felszállt.

Lebuszozott a Zochováig. Úgy, ahogy tervezte.

A Zochován, miközben várta, néhány perc telhetett el maximum, a következő 81-est, úgy, ahogy tervezte, az aluljáróból baktat kifelé... fokról fokra tűnik elő... Klára! Te jó ég! Tényleg ő az? Fiúsan kunkorodó haja, lágy kendő a nyakán, a norvég mintás pulcsi, fehér szövetnadrág most a fehér harisnya helyett, fehér vászon tornacipő. Az oldaltáska szíja keresztben átdobva a vállán. Te jó ég! Tényleg ő az!

Klára!

Ott áll, és várja a 81-est a Zochován!

Azért? Miért? Biztos azért. A franc tudja, miért. Nem mehetett volna más busszal? Vagy legalább egy későbbivel, hogy rá tudjak készülni?

Az Ikek is ott áll már.

Se köpni, se nyelni! Csak néztem, mint a moziban, mondta később a telefonba, úgy néztem. Klárát, ahogy állt ott. Aztán Klárát, ahogy szállt fel a 81-esre – az első ajtón. Az Ikek is. Nagyon nem akart, vakarózott csak, na igen. A busz tömve. Szóval nem az lesz, hogy az Ikek majd leül Klára mellé, szépen nyugodtan, ha esetleg Klára nem szállna le stb. (le fog szállni, meglátod, van rá egy... fél fizetés), hanem hogy Klára le sem fog ülni. Nem lesz hová. Erre nem volt forгатókönyv. Annál jobb! Majd improvizál, gondolta, ebben ő verhetetlen. Közben már rég át a hídon,

az Einsteinován, már a Rusovská cesta jön, és Klára még mindig nem szállt le vagy mi... (Bolondokat beszélsz!) Leszállnak viszont mások, mert Petržalkán tényleg inkább már lefelé igyekeznek a népek, és láss csodát, hirtelen megüresedik egy hely... két hely... három hely!

Klára leül, az ablakhoz – harmadik sor, jobb oldal.

Az Ikek pulzusa százhusz körül.

A nap bevág az épületek között, hunyorog egy sort. Az utolsó megálló a Romanova előtt, Námestie hraničiarov. Itt általában nincs felszálló. Most egy madám, parókában, ajkain elcsorgó rúzzsal. Kicsit nehezen mozog, időbe telik, amíg felkapaszkodik a 81-esre. A retikülből (műbőr) jegyet kotor elő, lyukaszt (nincs még meg a nyugdíjkorhatár), majd rövid csoszogás után leül, na hová, Klára mellé. Milyen halálnemet válasszunk, futottak át a lehetőségek vilámgyorsan az Ikek agyán, mindegy, csak hosszú és fájdalmas legyen.

Jön a Romanova, a Technopol előtt egygel.

Klára elnézést kér, és áthámozza magát a madámon.

Elindul az első ajtó felé.

Az Ikek pulzusa százötven felett.

Istenem, bárcsak leszállna!

Istenem, nehogy leszálljon!

Istenem, csináljon, amit akar!

Klára – mielőtt az ajtók bezáródnának, és a busz továbbmenne a Romanováról a Technopol felé – leül, közvetlenül az első ajtó utáni, immáron csak Klára és csak az Ikek (úgy tűnik) számára megüresedett műanyag székek (ablakhoz közelebbi) egyikére.

Na most mi lesz!

Lucifer záróbeszéde

(Részlet A magyar Faustból)

Bolond vidék ez! A Lajtától nyugatra
jó Goethe mester Faustja volt a mércé;
német és ánglus játék volt: felérsz-e
tudásoddal a teológiáig...?

...Elvergődsz-é a múlttól a máig,
s ha sikerül, léssen-e még jövőd?
Az Elveszett paradicsomból így lett
az ánglus hit apoteózisa,
unalmas, hosszú prédikációkban,
unott híveknek létnyi dózisa.

Ám itt, a nyakas magyarok között
„de strigiis que non sunt questio
nulla fiat” – rendelte Könyves Kálmán,
s itt alig volt boszorkányégetés,
kivéve, hogy az egész náció
poéták népe, vers-bolond vajákos;
Petőfijük egy asztalról rikoltott
s egy nemzetet háborúba sodort!
Egy Madách Imre nevű, mélabús
s a női nemmel harcban álló férfi
rájött, hogy Istennel kollegák vagyunk,
s hogy tudás nélkül mit sem ér a hit;
a „credo quia absurdum” lejárt,
s helyette „intelligo ut credam”
az „értem, hogy hihessem” korszak virrad.
Így lett e derék, egzaltált magyar,

Hatvani István, kit épp most temettünk,
Kelet-Közép-Európa nagy tudású
és sajátosan magyar stílú Faustja,
s lón Isten és az Ördög: tetszhalott
– belévesztünk az emberi tudatba –
a szabadság útjára lépő ÉN-be.

A Színdarabnak koránt sincs még vége,
ám van benne egy újabb főszerep.
És újabb tervet már nem kell csilholnom,
csak várnom kell, s nem sokat, úgy lehet.
Igen, az ember egyre okosabb,
és nekem kedvez minden haladás.
Világát egyre jobban ismeri,
s mindre talál még újabb ráadást.
Meghódítja, s a túl következik,
s a túl után a túlon túli túl...
Segítségre nem szorul. Magától
kilép majd a rászabott keretből,
kitör, megakadályozhatatlanul,
és ura léssen mindannak, mi fölött
most más az úr. S a túlon túl határán
én várom őt, lesem, hogy érkezik,
hiszen – akár a feltörekvő embert –
a Színdarab örök ötletadója,
a Gonoszt is remények éltetik.

Elővázlatok A magyar Fausthoz 4. rész: Fogadó

Út menti fogadó, Pozsony környékén. Az egyik asztalnál a három Garabonciás ül. A pult körül Örzse, a fogadósné sűrűgölgődik, látszik rajta, hogy az Ördög szolgálói közé tartozik. A sarokban két, ugyancsak rossz fajzatnak kinéző muzsikus, egy hegedűs meg egy cimbalmos pattogó zenét játszik.

ELSŐ GARABONCIÁS

Poros egy ország, de a főztje jó!

MÁSODIK GARABONCIÁS

S a bor fölséges. Édes, mint a méz.

HARMADIK GARABONCIÁS

És mindnél jobb a talpalávaló,
mit húz e két ördögös, csúf zenész!

ELSŐ GARABONCIÁS

De jaj! Az éjjel majd bordám törött,
pár markos legény úgy nekem szökött.

MÁSODIK GARABONCIÁS

Fogadom, egy leányzó volt az ok.

ELSŐ GARABONCIÁS

Három is. Akár az angyalok!

HARMADIK GARABONCIÁS

Pórus jártam. Berekben kóboroltam,
s visongásokra lettem ott figyelmes:
egy tisztáson, a telihold alatt

két tucat asszony táncolt meztelen.

Ágaskodni kezdett a szerelem,
sétabotjával előléptem én,
ők rám kacagtak, mire megkövültem,
gonosz hideg kúszott föl testemen.
Nézhettem aztán, hogyan jó a Gavallér,
s a szépségekkel mint incselkedik,
mint úz pokoli nászt, míg én, bitang,
csak állok ott, randa szatír-szoborként.

MÁSODIK GARABONCIÁS

Ajjaj, barátim. És az estebédet
miből fizetjük? Ki az áldozat?

ELSŐ GARABONCIÁS

Te rovod le fogadónk asszonyánál.

MÁSODIK GARABONCIÁS

De rút! Szájában nincsenek fogak!

ELSŐ GARABONCIÁS

Szemed behunyva másról álmodol,
ám nincs menekvés: rajtad most a sor!

MÁSODIK GARABONCIÁS

A pokolba kívánom Hatvanit,
ha nincsen ő, hát nem vagyunk mi itt!

ELSŐ GARABONCIÁS

Ám itt kell lennünk. Most nála az adu,
s hol forr a bor, ott mi is 'hon vagyunk,
hisz hol találnánk izgalmas' b kalandra?
S tudjuk: módját az Ördög jól megadja.

Nyílik az ajtó. Három hangoskodó pokolfajzat lép be: Kankó, Nátha, Rüh.

KANKÓ

Hé, korcsmárosné! Van-e jó bora?

ÖRZSE

Netene, galád suhancok. Örzse bora nem kölköknek való. Sipirc!

KANKÓ

A kanmacskádnak mondjad ezt, szipirtó!

NÁTHA

Én kölok, én?

RÜH

Nénémasszony, ahogy elnézem kendet, kend is ugyanazon urat szolgálja, akár mi, csak nem oly régóta. Biza, minden látszat ellenére kend az ük-ükunokánk is lehetne...

ÖRZSE

Akkor üljetek le, hernyók. Mit hozhatok?

KANKÓ

Bort és gulyást, Kankónak!

NÁTHA

És béka is legyen benne, varangyos, Náthának!

RÜH

S a nádisikló porhanyós legyen! Rüh csakis úgy kedveli.

ÖRZSE

Rögvest hozom.

KANKÓ

Jó hely. Szeretem. *(Hatalmasat tüsszent)* Nátha! *(Vakarózni kezd)* Rüh!

NÁTHA, RÜH

Csak viccelünk, Kankó!

KANKÓ

Nehogy én is viccelődni kezdjek!

ELSŐ GARABONCIÁS

Gyűlünk, gyűlünk. Ez a három fickó sem földi csecset szoptott.

MÁSODIK GARABONCIÁS

Bizony, hogy nem. Akárcsak a fogadósné meg a muzsikusok.

HARMADIK GARABONCIÁS

Az egész pokol erre tart.

ELSŐ GARABONCIÁS

Lesz mulatság, lesz nagy ribillió!

KANKÓ

(Garabonciásékhöz) Hangos a szó, bitangok!

ELSŐ GARABONCIÁS

Ne pattogj, fityfiritty, mert nyaklevest osonnázol!

RÜH

Fityfiritty volt a kurafi apád, akit nem is ösmertél!

MÁSODIK GARABONCIÁS

Ugat, csimasz, a kultúra belőled.

NÁTHA

Taknyon csicsonkázatok, ha most fölveszek!

HARMADIK GARABONCIÁS

Meg véren is, amidón orrba váglak!

KANKÓ

Úgy rúglak ágyékon, csak napok múlva érzed! De akkor nagyon!

RÜH

Nem viszkettek ti egy kicsit, véletlenül?

Garabonciásék két kézzel éktelenül vakarózni kezdenek.

NÁTHA

Csak fél kézzel, patkányok! Vagy földre csorog a taknyatok!

Garabonciásék tüszszenteni kezdenek, zsebkendő után kapkodnak.

KANKÓ

Na azért!

Garabonciásék magukhoz térnek.

GARABONCIÁSÉK, MIND

Összecsöndörödjetek,
összepöndörödjetek,
mint a kutya farka,
még annál is jobban,
mint a disznó farka!

Kankó, Rüh, Nátha a földre esnek, nyöszörögnek, vonaglanak.

Mint a disznó farka,
mint a kecske szarva,
még annál is jobban
pöndörödjetek,
csöndörödjetek!

ELSŐ GARABONCIÁS

Úgy na!

A pokolfajzatok magukhoz térnek, és nekiesnek Garabonciáséknak. Éktelen verekedés tör ki. A zenészek még pattogósabbra fogják a muzsikát. Fogadósné berohan és egy serpenyővel ütlegelni kezdi a verekedőket.

ÖRZSE

Megmutatom én, hogy ki az úr ebben a házban. Szedtevetete, teremtette, ördögadta, teremtette!

E pillanatban kivágódik az ajtó és belép Mefisztó.

MEFISZTÓ

(*Ordít*) Mi van itt?

A zene elhallgat. Örzse és a verekedők rémülten az ajtó felé néznek és térdre borulnak.

MIND
Nagyúr!

KANKÓ
Ők kezdték...

MEFISZTÓ
Kifelé mindenki! Takarodjatok!

Garabonciásék és a pokolfajzatok ész nélkül összekapkodják holmijaikat és kirohannak a fogadóból. Fogadósné térdén marad.

MEFISZTÓ
Tegyé! rendet. Fontos vendégünk érkezik. *(A zenészekhez)*
Folytassátok!

Leül a homályos sarokba. Örzse sietve elrendezi az asztalokat. Kopogtatnak, belép Hatvani.

HATVANI
Jó estét, nénémasszony. Van-e szállás meg eledel a fáradt utasnak?

ÖRZSE
Mindből a legjobb, lelkecském.

Hatvani helyet foglal a fogadó közepén lévő asztalnál. Örzse poharat, kancsó bort hoz.

ÖRZSE
Parancsoljon, fiatalúr!

HATVANI
Köszönöm szépen, nénémasszony.

MEFISZTÓ
(Kilép a homályból) Még egy poharat, szipirtó!

HATVANI
Mefisztó!

MEFISZTÓ
(Gúnyosan utánozza) Hatvani!

HATVANI
Már egy vacsorát sem költhet el nyugodtan az ember.

MEFISZTÓ
Dehogynem. Tudod, domine, hogy sosem voltam ellene a falánkságnak!

HATVANI
Tudom, tudom. Hadard el gyorsan a mondókádat, aztán itt se lássalak!

MEFISZTÓ
De mogorva vagy! Így kell fogadni egy kedves cimborát, aki barátkozni akar veled? Ahogy kívánod, amice, de tőlem nem menekülhetsz. Tényleg gyalog jöttél?

HATVANI
Gyalog bizony.

MEFISZTÓ

Bolond vagy. Minek is neked a Könyv?

HATVANI

Tudásszomjam végtelen. Boszorkányságra nem kívánom használni. Okosodni fogok belőle.

MEFISZTÓ

Nemes dolog. És mire kívánod használni azt a sok okosságot?

HATVANI

Kísérletezek, okos könyveket írok, oktatni meg gyógyítani fogom az embereket.

MEFISZTÓ

Luciferre mondom, a pápai komisszióban nekünk is vannak jurátusaink, kik szentté avatásodat megfelelő dokumentumokkal fogják támogatni... *(Meglobogtatja a szerződést)*

HATVANI

Ne feledd: kálvinista volnék.

MEFISZTÓ

(Legyint) Nekem egyre megy. Amice, ha példának okáért király lennél, nem tudnád jobban boldoggá tenni a népedet?

HATVANI

Király? Én?

MEFISZTÓ

Te bizony. Mondjuk, Magyarország királya. Természetesen anektálnál még három-négy kontinenst, hogy legyen szép nagy birodalmad. A magyarok lennének a világ urai, te pedig a mindenható imperátor. Aztán mindjárt a Hold, a Vénusz, a Mars...

HATVANI

És még én vagyok a bolond...

MEFISZTÓ

A Könyvvel minden lehetséges.

HATVANI

Tudtam, hogy hibbant az Ördög, de hogy éppen ennyire... Ilyen eszemenstéget életemben nem hallottam.

MEFISZTÓ

Jól van, no. De azért gondolkozz rajta, s megládd, nem is olyan nagy bolondság. Az emberiségnek bölcs és erős vezetőre van szüksége.

HATVANI

Az emberiségnek egyelőre a felvilágosulásra van szüksége. Nevelésre, könyvekre, tudományra. Ez az én feladatomban, úgyhogy ne kísérts, Ördög!

MEFISZTÓ

Időnként undorítóan nyáladzol, mint egy rossz falusi plébános. De ha megízleled a hatalmat, rálátásod is megváltozik. Addig is próbáld kísértecskékkel próbálkoznék...

HATVANI
Csak tessék!

MEFISZTÓ
Mi a filosofiád az asszonyi nemről?

HATVANI
Jegyesem van!

MEFISZTÓ
Ó, az nem akadály. A Könyvben megvan a praktika, miként lehet tiéd bármely hajadon avagy szépasszony.

HATVANI
A paráznaság bűn.

MEFISZTÓ
Eladni lelked az Ördögnek sokkalta nagyobb bűn. Mégis elkövetted.

HATVANI
Az más. A tudományért tettem. Ha nem is volna bűn, akkor sem látom értelmét a paráznaságnak.

MEFISZTÓ
Domine! Tudod te, milyen gyönyörű volt Szép Heléna?

HATVANI
Bizonyára, ha már a görögök tíz évig öldökölték egymást miatta.

MEFISZTÓ
Máris idehozom, s megérted, miért...

HATVANI
Ide ne hozd a bestiát! Én nem vagyok olyan bolond, mint a görögök.

MEFISZTÓ
Annyi, de annyi szépasszony van. Mind a tied lehet.

HATVANI
Nem érdekelnek.

MEFISZTÓ
Ha szabad kérdezni, miért nem érdekelnek?

HATVANI
Mert egy sem főz oly ízletes paprikást, mint az én jegyesem.

MEFISZTÓ
De szebbek!

HATVANI
Mindeniknél szebbnek látom őt!

MEFISZTÓ
Jobban ölelnek!

HATVANI
Az igaz szerelem nagyobb gyönyört okoz bármely ringyó rafinált praktikáinál.

MEFISZTÓ
Megszállott vagy. Hány éve jöttél el Debrecenből?

HATVANI

Idestova négy esztendeje.

MEFISZTÓ

És úgy hiszed, hűségben megvárt?

HATVANI

Bizonyos vagyok benne.

MEFISZTÓ

Én nem vagyok olyan bizonyos efelől. Négy esztendő nagy idő, nálatok, halandóknál. Azóta már a második kölköt is megszülte valamely derék iparosnak, aki nem kóricált el évekig idegen országokba.

HATVANI

Badarságokat beszélsz, sátánfajzat. Megyek. A viszont nem látásra.

MEFISZTÓ

Nem is vacsoráztál!

HATVANI

Aljas szavaid elvették étvágyamat. Percig sem maradok.

MEFISZTÓ

Menj hát, igyekezz kedvesed szoknyájához!

Hatvani el.

MEFISZTÓ

Mily bárgyú is a férfiú,
ki azt hiszi: meg nem csalat,

[118]

ő kóborol a nagyvilágban,

nője meg nézi a falat.

Az almát nő fogadta el,

a nőben mindig ég a tűz,

már megérintve születik,

és akkor sem szűz, hogyha szűz.

A férfi? Hadd pusztuljon el,

micsoda ostoba alak!

A nő? A nő az Ördögé,

és velünk együtt megmarad!

[119]

SZÁSZI ZOLTÁN

múltkor éjfélkor a parkban...

múltkor éjfélkor a parkban
nem jöttek szembe 150 gyerekek
csak osont a hideg
az se sítalpakon
de bent de kint de bent de kint de mindenütt
pedig már majdnem május volt
majd nem lesz május
neked a hét is páros
magányos három fenyőd mindörökre
belevéste magát a Vashegy előtti ködökbe
de én de én még az ingem is fázik
veled a Jóisten parolázik
nekem nincs ki megfogná kezem
a házon tábla áll
eladó
ki méri meg a végtelent
állandó sebvaras orrod
csak a lustán mozgó kórboncnok
a kerted hol apó ásott
majd használják mások
nem tornáztat macska térdeden
ecsetet se visz pofájában kutyád
kifolyt tus véred feltja máig
ott barnállik
a parkban ha megyek
múltkor éjfélkor
pár fa állt már csak

[120]

tanúi a csillagcsattanásnak
bennem fáj rengeteg küldés
menj már haza Pista
elfogyott a sör bezárt a kocsmá
ne üvölsz az istenit neki
nézd a bolondját
a fél várost felveri
kigurult a képeidből véres fejed
csattognak a vonatok elcsépelte éneket
Pozsony Prága Komárom Deresk
ki ittmaradtam leszek vén deres
hajú varjúkárogásban elnyűtt
hitetlen énekes
nem jönnek szembe gyerekek
se kint se bent se bent se kint

Távolban Föld

csak sejtem
valami örök reménység ringatását várják
ezek a szélről ölelt
cibált hajú fák
ahol békére lépő
aranyfény mosolyú lányok táncolják körül öreg törzsüket
alszanak a fűrészek
bogarak lassú dolgukat végzik
a percegő időre támaszkodva
nincs rianás és vad zajoktól hangos támadó éle
megtisztult időbe törölhetik arcukat
átdőlve az idő kapuján
végtelenné változhat a dőre anyag

[121]

VAJDA BARNABÁS

Csáky Károly: Irodalmi kapcsolatok I.

Lilium Aurum, 2004.

Csáky Károly, akit eddigi munkássága alapján elsősorban néprajzkutatóként, pedagógusként és helytörténészként ismertünk, ebben a könyvében új arcát villantja föl, mégpedig az irodalomtörténészét. Az *Irodalmi kapcsolatok I.* érdekes, pontos és alapos munka Tinódi Lantos Sebestyén, Kazinczy Ferenc, Petőfi, Madách, Mikszáth, Krúdy, Mórícz Zsigmond, Tóth Árpád, Mécs László és Szabó Lőrinc felvidéki vonatkozásairól.

Ami a helytörténet fontosságát illeti: Csáky Károly Madách Imre felvidéki vonatkozásainak egyik legalaposabb ismerője, és nagy szerepe van abban, hogy – összefogva a Jarábik Gabriella vezette Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeumával meg a környékbeli polgármesterekkel, pl. Jámbor Lászlóval – az alsósztrégovai Madách-kúria meg a szklabonyai Mikszáth-ház várhatóan a közeli jövőben igazi irodalmi zárandokhellyé válhat. Az persze már nem miatta van, ha végigolvasva a könyvet csak sóhajtani tudunk az egykor virágzó felvidéki városok jelenlegi sorsa felett. Minél figyelmesebben olvassuk a könyvet, annál fájdalmasabb a kérdés: Mivé vált a diákvárosként Petőfi idejében még virágzó Selmecbánya, a polgárságáról híres Losonc, Rimaszombat vagy Nagykürtös? Ha az elmúlt években történt is bizonyos fejlődés ezekben a városokban, leküzdendő periferiális szerepbe kényszerítettségük hátrányait, a magyar kultúrközzel való kapcsolatuk alighanem visszafordíthatatlanul és végzetesen megrendült.

A könyv több fejezetében találunk érdekes és újszerű irodalomtörténeti adalékokat. Ezt vagy úgy éri el, hogy újszerűen rendezzi a már ismert adatokat (pl. a *Petőfi és Selmecbánya* fejezetben), vagy azzal, hogy helyszíni kutatással, főleg a selmeci líceum levéltárában ellenőrzött, s ezáltal pontosított, kiegészített egyes irodalomtörténeti adatokat. Nagyon valószínűnek, sőt szinte biztosnak látszik, hogy számos kutató (Rejtő István, Véber Károly, Praznovszky Mihály) nyomán véglegesen pontosította annak okát, miért hagyta félbe selmeci tanulmányait az 1863/64-es tanévben Mikszáth Kálmán. Csáky könyvének az az egyik legnagyobb erénye, hogy állhatatosan és következetesen ellenőrzi a teljes hivatkozási apparátust, és van türelme megvizsgálni minden egyes körülményt, akár Petőfi osztálytársainak szociális státusáról, akár Mikszáth iskolai hiányzásainak pontos okáról, akár Tóth Árpád magas-tátrai tartózkodásáról van szó.

Kimondottan előnye a könyvnek, hogy olyan ember írta, aki pedagógusként tisztában van vele, milyen témákra lehet szükség az iskolában (például az érettségire való felkészülés során), ugyanis kiválóan használható a regionális kötődések és helyi kapcsolatok bemutatására, amennyiben az *Irodalmi kapcsolatok I.* a magyar irodalomtörténet legjelentősebb felvidéki vonatkozásait – Tinódi Lantos Sebestyéntől Kazinczy Ferencen és Krúdy Gyulán át Tóth Árpádig és Mécs Lászlóig – taglalja. Még akkor is igen praktikus lehet, ha hiányzik egy térkép, amely föltüntetné a könyvben előforduló településeket, helyeket. Ez nyilvánvalóan nagy-nagy segítség lenne nemcsak a honti-nógrádi területektől távolabb élők számára, hanem azoknak is, akik mondjuk a jövőben iskolai kirándulást terveznek a térségbe.

VIDA GERGELY

Bárányok hallgatása

Négy láb, két láb, három láb...

(Szfinksz)

Írjam inkább bével, mi most itten „p”irkad,
mert napok óta kábé a századikra
alszom, ha!, el, mármint szárnyas barikra,
csoda-e, ha csóválja is épp a firkad?;

testemből ki alig mozdul az éccaka,
a tettes sötétség, érve rá, akár a
barik, leül olyik az ember aljára,
feszt időz, bel-terjeng, akár az AIDS maga;

korpuszod tel, a végtagok elvékonyod,
és a nappal terhesebb minden áldott nappal,
s díszei hullá, csak a haj- és állkapcsod...

(...de csitt, meghatnom magam így mivégre,
álmos, dúlt nesz, rebbenj [vár tükör, COLGATE, szappan],
ki nem szólt, csak bé, az kapott dicsére)

ZALÁN TIBOR

Barátság-foltok

1.

Tovább ment
Hány éve és hány
naptalan éjszaka telt azóta el
A régi
csatangelés
színhelyét fölverte a gaz
Nem írt
nem válaszolt
az el nem küldött levelekre
Aztán
mint a szakítást
megbánt szerelmesek
mégis visszatért egy éjszakai telefonban
Már nem
szeretem a vodkát
Már nem szeretem ha
a feleségem reggel mellém bújik
Ja te nem
emlékezhetsz
Igaz ezt sem tudhatod
Az nincs már meg
miért voltam a barátod
meg hogy annyi év és át a hídon
Csak arra
emlékszem igen
Vagy talán mindegy is már

2.

Gitárját
az ajtó mellett
hagyta a bejáratnál
Szertelen
fejéből kilógtak
a rugóra járó dallamok
Éjfél
kongattak
valahol de csöppet
sem zavarta hogy zavar ez
éji órán
Nem akart semmit
sem mondani mindössze
megállni az áradásban a kitüremkedő
dolgok között
megkapaszkodni valamiben
Elintézte
a telefonjait
majd komótosan
átböngészte a fekete nagy
alakú naptárban az előjegyzéseket
aztán hátra
vetette magát a heverőn
és sokáig elnézett a plafon fölé
Minden
nap ilyen
Itt jó kis nyugalom
van és nincsenek kérdések
és nem fogalmazódnak meg válaszok
A lépcsőn
lefelé sem érdekelte
mégis hogy vagyok Az

[126]

autóból bágyadtan visszaintegetett
Ahol ült
az ágyon egy
doboz szivart találtam
később
lábnyoma
mellett egy üveg
vörösbort és nem tudható mikor
tette oda őket és hogyan ilyen nyomtalanul

3.

Megint költözött
Elnehezülten szuszogott
a telefonban és nem lehetett
tudni mi a jó neki az egészben ha
ennyire elfoglalja szuszogását a szomorúság
A világ
fájdalommal
töltötte el és ezt
nem is akarta leplezni –
talán könnyebb ha káromkodik de nem
Minden
értelmét veszti
itt amit az ember
eddig fölépített morogta és
ami nincs fölépítve sem értelmesebb
Mire
beköltözöm
kiköltözöm és mire
kiköltözöm beköltözik belém
az undor és ragacsos és rossz a szaga
Legalább
igyál valamit

[127]

zárul magába a hangja
rúgjál be értem és helyettem
és ne hívj mert nem tudom az új telefont

4.

Hogy mióta
munkanélküli azt
már maga sem méri Minek
Elolvassa
az újságot és
mert rég elolvasott
minden könyvet a polcról
magában fölidézi őket Elszórakozgat
ezzel
néha az
órára pillant
de kibaszottul lassan
telik az idő A konyak csak
később
kerül elő
valami maszatos
rejtekhelyről Meleg
Körülnéz
pedig egyedül
van a magány ugyanis
teli váratlan meglepetéssel
és kiszámíthatatlan időben felrobbanó
taposóaknával
Ideges mint ellenség
nélkül a frontkatonák idegen mezőn
Végigpörgeti magában
a barátait – kiket nem fog
felhívni ma sem Ez elégtétellel

tölti el A bőrfotel öblébe húzódik vissza
Filmeket
álmodik a semmi
rövidfilmjeit és az elpergő
kockák lassan viszik sodorják tovább
elpergő életének elherdált szomorú kincseit

ZIRIG ÁRPÁD

égetek jelet

olyan mint a halál
ha nincs velem senki
lecsukódó szem
jaj nem kell kétségbeesni
magamnak kimondom
hiányzik nekem
mindegy hogy morcos
vagy mosolygós
csak legyen legyen velem

hulladék évek
szétszaggatott napok
nem csak magamnak
még neked is vagyok
ha gondozod öntözöd
hangtalan nő a virág
egyszer testedre raktam
jó így emlékezni rád
hidd így te is
légy a régi magad
felbukó emlékeid
ne feledd ne tagadd

lehet hogy fáradt vagyok
vagy fárasztó
bizony az is lehet
de tanulságul hogy vagy nekem

[130]

homlokomra önkezemmel
égetek jelet

Sötét szárnyakon

Erdő fái mögé lehull a nap,
mi belőled szép volt,
emléknek megmarad.

Vállamra borul az alkony leple,
jégkristályos est ragyog.
Eljönnek-e aranyba vésve
a remélt hónapok.

Most hideg tél van,
szomorú sötét szárnyakon,
lebeg felém a fájdalom.

[131]

Vámbéry Antológia 2005

Első kiadás

Felelős kiadó: Hodossy Gyula

Felelős szerkesztő: Kulcsár Ferenc

Nyomdai előkészítés: NAP Kiadó – Mészáros Angelika

Borító: Róth Rea

Nyomta: Valeur Kft., Dunaszerdahely

Kiadta: Lilium Aurum

Dunaszerdahely – Dunajská Streda, 2005

ISBN 80-8062-216-258-2

Vámbéry Antológia 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004... Vámbéry Antológia 2005. Immár a hetedik *Fekete Könyv* – a hetedik tanúsága annak, hogy a Vámbéry Irodalmi Kávéház évek óta „lélegzik”: él és éltet, istápolva a szép szót, a tudományok, a művészetek alkotásait és alkotóit – írókat, költőket, szerkesztőket, néprajzkutatókat, irodalomtörténészeket, tanárokat, orvosokat, karmestereket, népzene-kutatókat, történészeket, zenészeket, színészeket, határainkon innen és túl.

Hét évvel ezelőtt azt mondtuk, hogy a *Lilium Aurum* a Vámbéry Antológiával hagyományt kíván teremteni: évente megjelentetni a „Vámbéry Irodalmi Kávéház könyvét”, mert hitünk szerint az emberi teremtő munkának a megbecsülésére és közvetítésére ilyen formában is nagy szükség van.

A tisztelt Olvasó a kezében tartott Vámbéry Antológia 2005-tel eme ígéretünk megtartásának a tanúja.

HAMER MIHÁLYI MOLNÁR LÁSZLÓ MIZSER ATTILA NORBERT GYÖRGY DOBROVITS MIHÁLYI
 BARABÁS ZOLTÁN BETTES ISTVÁN CSÁKY KÁROLY DÉNES GYÖRGY DOBROVITS MIHÁLYI
 MIHÁLYI M
 ZOLTÁN E
 MOLNÁR L
 BETTES ISTV
 LÁSZLÓ M
 TVÁN CSÁK
 MIZSER ATT
 CSÁKY KÁRC
 ATTILA NOR
 KÁROLY DÉN
 NORBERT GY
 DÉNES GYÖ
 T GYÖRGY
 YÖRGY DO
 ORBÁN J
 DOBROVIT
 ÁNOS DÉNI
 MIHÁLYI GÁ
 DÉNES SZÁS
 GÁL SÁNDI
 SZÁSZI ZOLT
 DOR FEHÉR
 VAJDA BAR
 ÁNDOR FEL
 ARNABÁS
 FELLINGER
 ÁS VIDA GE
 ER KÁROLY HIZSNYAI ZOLTÁN KULCSÁR FERENC LACZA TIHAMÉR MIHÁLYI MOLNÁR LÁ
 RGELY ZALÁN TIBOR ZIRIG ÁRPÁD ARDAMICA ZORÁN BARABÁS ZOLTÁN BETTES ISTV